

PROGRAMMA

DURZAAM HARLINGEN

COLOFON

Programma Duurzaam Harlingen

Datum:	13 januari 2022
Auteurs:	Laura Been en Anke Lodder, Weusthuis en Partners
Infographics:	Anoula Voerman, RO visuals
Opdrachtgever:	Gemeente Harlingen, Majel Kremer

Programma Duurzaam Harlingen

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding en context	7
2	Visie op duurzaamheid	8
	2.1 Inleiding	8
	2.2 Waarom deze thema's?	8
	2.3 Wat verstaat de gemeente Harlingen onder duurzaamheid?	9
3	Participatie & inventarisatie	11
	3.1 Samen opstellen Programma Duurzaam	11
	3.2 Opbrengst participatie	12
	3.3 Opbrengst inventarisatie beleid	13
4	Inzet & organisatie op gebied van duurzaamheid	14
	4.1 Aandachtspunten inzet & organisatie	14
	4.1.1 Flexibiliteit én focus	14
	4.1.2 Vraag vanuit huidige organisatie	14
	4.1.3 Kernelementen succesvolle uitvoering	14
	4.2 Duurzaamheid: de Harlinger aanpak	15
	4.2.1 Programmatische aanpak: doelen centraal	15
	4.2.2 Organigram	15
	4.2.3 Noodzakelijke rollen	16
	4.2.4 Monitoring	16
	4.3 Benodigde capaciteit en middelen	17
5	Energie	19
	5.1 Doel/ wat willen we bereiken?	19
	5.1.1 Inwoners	19
	5.1.2 Doel energie in het kort	19
	5.2 Wat gebeurt er al?	19
	5.3 Wat willen we nog meer doen?	22
6	Circulariteit	25
	6.1 Doel/ wat willen we bereiken?	25
	6.1.1 Grip op circulariteit: R-ladder	26
	6.1.2 Inwoners	27
	6.1.3 Doel circulariteit in het kort	28
	6.2 Wat gebeurt er al?	22
	6.2.1 Afval	28
	6.2.2 Circulariteit in projecten	29
	6.2.3 Circulair Fryslân en Betonketen Fryslân	29
	6.3 Wat willen we nog meer doen?	30
7	Klimaatadaptatie	33
	7.1 Doel/ wat willen we bereiken?	33
	7.1.1 Wateroverlast en verzilting	33
	7.1.2 Droogte en hittestress	34
	7.1.3 Ambities opgenomen in het GRP	34
	7.1.4 Inwoners	34
	7.1.5 Doel klimaatadaptatie in het kort	34

7.2	Wat gebeurt er al?	35
7.2.1	Uit het GRP	35
7.2.2	Nieuwbouw	35
7.2.3	Stimuleren inwoners klimaatadaptatie	36
7.3	Wat willen we nog meer doen?	37
8	Duurzame mobiliteit	39
8.1	Doel/ wat willen we bereiken?	39
8.1.1	Een autoluwe binnenstad?	40
8.1.2	Inwoners	40
8.1.3	Doel mobiliteit in het kort	40
8.2	Wat gebeurt er al?	40
8.3	Wat willen we nog meer doen?	42
9	Biodiversiteit	45
9.1	Doel/ wat willen we bereiken?	45
9.1.1	Inwoners	45
9.1.2	Doel in het kort	46
9.2	Wat gebeurt er al?	46
9.2.1	Biodiversiteitsanalyse en uitvoering maatregelen	46
9.2.2	Wet Natuurbescherming en Gedragscode soortbescherming gemeenten	46
9.2.3	Maaien met derden	48
9.2.4	Samen voor meer biodiversiteit	48
9.2.5	Beschoeiing natuurlijker	49
9.3	Wat willen we nog meer doen?	50
10	Sociale duurzaamheid	53
10.1	Doel/ wat willen we bereiken?	53
10.1.1	Wat willen we bereiken?	53
10.1.2	Inwoners	55
10.1.3	In het kort	55
10.2	Wat gebeurt er al?	55
10.3	Wat willen we nog meer doen?	57
	Nawoord met blik op de toekomst	59
Bijlage 1:	Uitkomsten Rekenkameronderzoek	61
Bijlage 2	Overzichtstabel inventarisatie relevant beleid en (lopende) projecten d.d. juli 2021	63

PROGRAMMA DUURZAAM HARLINGEN

unieke plek
in Fryslân

slimme
volger

participatie

6 thema's

Energie

Circulariteit

Klimaat-
adaptatie

Duurzame
mobiliteit

Biodiversiteit

Sociale
duurzaamheid

1 INLEIDING EN CONTEXT

Dit Programma Duurzaam bevat het beleid van Gemeente Harlingen op het gebied van duurzaamheid voor de komende jaren: welke doelen stellen we en hoe bereiken we deze doelen?

Duurzaamheid wordt een belangrijke factor in alle te nemen besluiten; zo was het al vastgelegd in het Bestuursakkoord 2018-2022. Dit Programma Duurzaam borgt dat. Daarnaast is op 23 september 2020 door de gemeenteraad een Motie van GroenLinks aangenomen, met het verzoek van de raad aan het college om nieuw duurzaamheidsbeleid aan de raad aan te bieden. Daar geeft dit Programma invulling aan. Aanleiding voor deze motie was het Rekenkameronderzoek 'duurzaamheidsbeleid gemeente Harlingen' (2020). In bijlage 1 staan de conclusies en aanbevelingen uit dit onderzoek en is aangegeven hoe die aanbevelingen vertaald zijn naar dit Programma Duurzaam.

De gemeentelijke organisatie heeft op het gebied van duurzaamheid al grote stappen gezet in de afgelopen jaren. Er wordt in de praktijk al veel volgens de principes van duurzaamheid gewerkt. Dit is lang niet altijd zichtbaar, zowel naar inwoners en stakeholders als naar de gemeenteraad. Daarin ligt een belangrijke eerste stap: beter en meer vertellen over wat er allemaal gedaan wordt op het gebied van duurzaamheid. Ook hieraan wordt invulling gegeven met dit Programma Duurzaam.

Dit Programma is tot stand gekomen door een analyse van het bestaande beleid en uitgevoerde onderzoeken, zoals het rapport 'Harlingen Circulair' van Urgenda en 'Handvatten voor gemeente Harlingen: op weg naar een 100% Circulaire Economie' van adviesbureau Tauw. Ook zijn lopende projecten geïnventariseerd. Er zijn verschillende gesprekken met inwoners en ondernemers gevoerd en werksessies gehouden met de betrokken ambtenaren. Het resultaat van deze stappen is vervolgens weer getoetst in de samenleving. Zo is er een Programma Duurzaam ontstaan dat de ambities van Harlingen weergeeft, dat realistisch en praktisch is: doelen leiden tot concrete projecten en per project is helder wat hiervoor nodig is.

2 VISIE OP DUURZAAMHEID

2.1 Inleiding

De gemeente Harlingen ligt op een unieke plek in Fryslân. [...] Wie hier mag wonen heeft een grote verantwoordelijkheid voor milieu en natuur. Om van dit alles te kunnen blijven genieten, is het van het grootste belang dat duurzaamheid een factor wordt bij alle te nemen besluiten. We doen investeringen die de tand des tijds kunnen doorstaan en met minimaal mogelijke impact op de natuur en haar bronnen.

Bron: Bestuursakkoord Harlingen 2018-2022

Met dit Programma Duurzaam maken we zichtbaar hoe we aan bovenstaande ambitie uit het bestuursakkoord invulling geven.

Duurzaamheid is een veelomvattend begrip. We geven invulling aan onze duurzaamheidsambities door middel van beleid en projecten binnen de onderstaande thema's:

- energietransitie;
- circulariteit;
- klimaatadaptatie;
- duurzame mobiliteit;
- biodiversiteit;
- sociale duurzaamheid.

2.2 Waarom deze thema's?

Deze thema's sluiten aan bij de urgente thema's die vanuit het Rijk, Europa en de Verenigde Naties worden aangepakt. Met de afspraken in het Verdrag van Parijs van de Verenigde Naties, is het startsein gegeven voor een forse inperking van de CO2 uitstoot wereldwijd. Hieraan gekoppelde thema's zijn de energietransitie en daarmee in samenhang de duurzame mobiliteit. Ook circulariteit is hier nauw mee verbonden: kringlopen sluiten, zodat zo min mogelijk nieuwe grondstoffen nodig zijn. Vanuit het Verdrag van Parijs werken we aan reductie van de CO2 uitstoot, maar ondertussen hebben we al te maken met de effecten van de hoge uitstoot: meer droogte, meer hitte, meer kans op overstromingen door hevige regenval en een hogere zeespiegel. Klimaatadaptatie, het omgaan met die effecten, is noodzakelijk, maar ook een taak die in het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie is vastgelegd.

Het thema sociale duurzaamheid voegen wij hieraan toe. In de basis gaat duurzaamheid om een balans tussen 'people, planet en profit': een ideaal evenwicht tussen ecologische, economische en sociale belangen. Ook het onderzoek van de Rekenkamer neemt deze definitie als basis. Wij zijn van mening dat iedereen mee moet kunnen doen, ook aan de opgaven die vanuit de duurzaamheid op ons afkomen. Tegelijkertijd verstaan we onder sociale duurzaamheid ook meer cohesie, meer en gelijke kansen voor iedereen en een wereld waarin iedereen meetelt.

2.3 Wat verstaat de gemeente Harlingen onder duurzaamheid?

Gemeente Harlingen vindt het belangrijk om te verduurzamen en zet zich hiervoor in. Nadrukkelijk kiezen we hierbij voor de brede benadering van duurzaamheid: 'people, planet, profit'. Dit doen we door in te zetten op zes thema's: energietransitie, circulariteit, klimaatadaptatie, biodiversiteit, duurzame mobiliteit en sociale duurzaamheid. Insteek is dat de gemeente slimme volger is: niet vooroplopen, wel kansen grijpen. We willen in gesprek blijven en leren van de markt en van andere gemeenten. De kernpunten in onze 'people, planet, profit' benadering zijn: in verbinding blijven met de wereld om ons heen en ons bewust inzetten voor mensen die een extra steuntje in de rug kunnen gebruiken.

Voor elk van de zes thema's die bijdragen aan duurzaamheid is een doel gesteld:

Energietransitie

- In 2030 wordt 88% van de stroomvraag in de gemeente Harlingen duurzaam opgewekt. Dit doen we door zowel in te zetten op besparing als op duurzame opwek.
- Tot 2030 zetten we in op besparen en isoleren in de gebouwde omgeving om de woningen en gebouwen voor te bereiden op de overstap naar aardgasvrij.

Circulariteit

Gemeente Harlingen stimuleert circulariteit door het omarmen van de R-ladder met strategieën van circulariteit en door zichtbaar te maken wat er al gebeurt aan circulair werken binnen de gemeente. Harlingen stimuleert ook andere partijen en inwoners om circulair te werken.

Klimaatadaptatie

Gemeente Harlingen zet in op het zo goed mogelijk omgaan met de negatieve gevolgen van het veranderende klimaat (wateroverlast en verzilting), onder andere door zoveel mogelijk water de bodem in te brengen.

Biodiversiteit

Gemeente Harlingen zet in op het behouden en waar mogelijk versterken van de biodiversiteit, onder meer door het borgen van variatie in inheemse soorten en het zorgen voor verbinding tussen de leefgebieden van de soorten.

Duurzame mobiliteit

Gemeente Harlingen zet in op het zoveel mogelijk faciliteren en stimuleren van duurzame mobiliteit: wandelen, fietsen, OV en schone/deelauto's.

Sociale duurzaamheid

Op het gebied van sociale duurzaamheid zet Gemeente Harlingen in op:

1. Iedereen kan meedoen aan verduurzaming.
2. Er zijn kansen voor iedereen binnen het verduurzamen.
3. Groen en gezond leven is mogelijk voor iedereen in de gemeente.

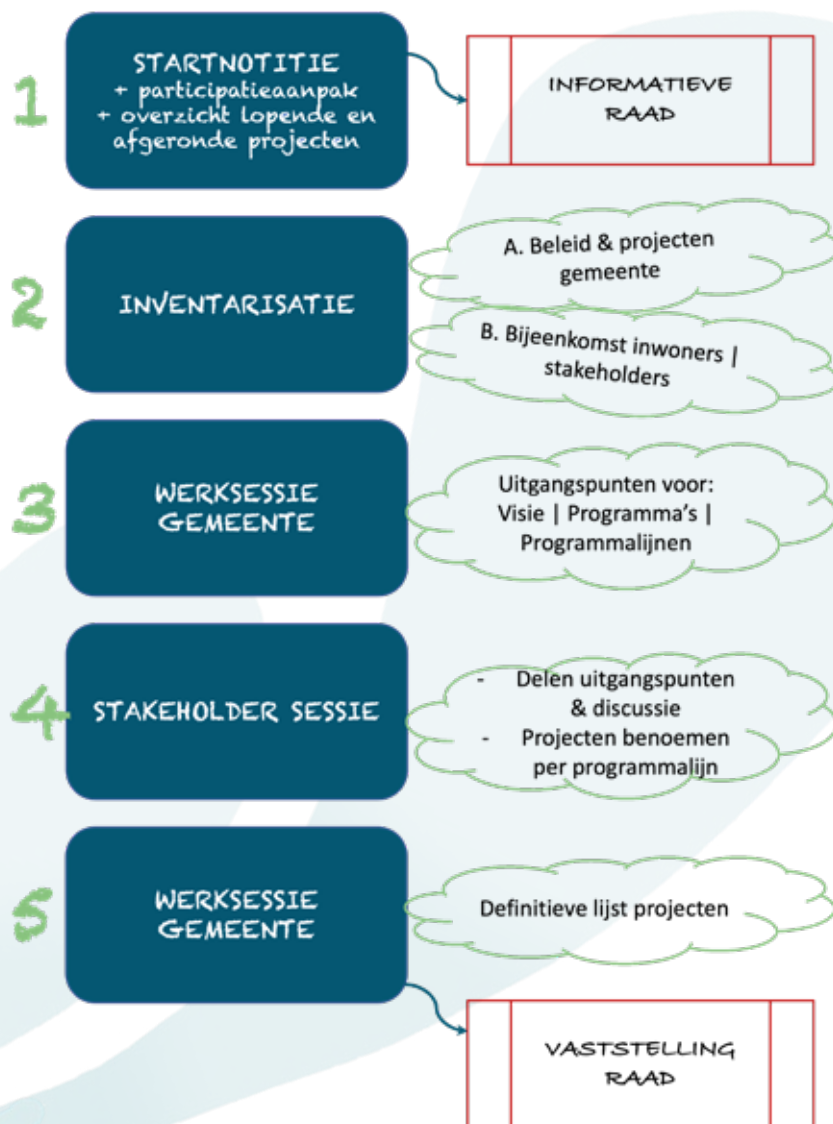
aan de slag
met
DUURZAAMHEID!

3 PARTICIPATIE & INVENTARISATIE

3.1 Samen opstellen Programma Duurzaam

Het opstellen van het Programma Duurzaam is gedaan met de samenleving: maatschappelijke organisaties, het bedrijfsleven en inwoners uit de gemeente Harlingen hebben meegedacht en suggesties gedaan. De gemeenteraad is meegenomen in de aanpak en uitgenodigd om deel te nemen aan de sessies met inwoners en andere stakeholders. In onderstaand figuur is het proces van de totstandkoming van het Programma Duurzaam uitgewerkt. In stap 1, 2 en 4 zijn de raad, de inwoners en andere stakeholders actief betrokken. De opbrengsten hiervan zijn in stap 3 en 5 voorgelegd aan de gemeentelijke organisatie, om gezamenlijk een vertaling te maken van opbrengst naar concrete doelen en projecten in dit Programma.

3.2 Opbrengst participatie

De opbrengst van de sessies met inwoners en andere stakeholders (stap 2) is per thema uitgewerkt en vertaald naar concrete projecten, zoals is terug te vinden bij elk thema (zie de volgende hoofdstukken). Wat helder naar voren komt uit de sessies is dat zowel inwoners als de andere stakeholders zelf hun steentje bij willen dragen aan de uitdagingen die vanuit de verschillende duurzaamheidsthema's op ons afkomen. Er zit veel kennis en kracht bij deze groepen, die zij graag samen met de gemeente inzetten. Een participatieve stijl is bij de uitvoering van het Programma Duurzaam op zijn plaats: samen aan de slag.

Inwoners en andere stakeholders vinden de zes duurzaamheidsthema's allemaal van belang en zijn over het algemeen bereid hierin een steentje bij te dragen. Per thema is beschreven welke aandachtspunten de inwoners zien. De inwoners geven bij de meeste thema's duidelijk een informatiebehoefte aan. Vooral met betrekking tot de uitdagingen rond de warmtetransitie (het isoleren en aardgasvrij maken van je woning) willen inwoners graag van of via de gemeente meer informatie krijgen. Het gaat dan om antwoorden op vragen als "wat komt erbij kijken?", "waar moet ik aan denken?", "waar moet ik beginnen?", "wie kan mij hierbij helpen?". Het delen van goede voorbeelden uit de eigen gemeente, zoals lopende initiatieven, is daarbij al een mooie eerste aanzet. Hoe dit verder opgepakt kan worden, is uitgewerkt in de volgende hoofdstukken.

Wat betreft de rol die de gemeente naar buiten toe zou moeten aannemen, is het volgende meegegeven:

- Realistische doelen stellen.
- Realistisch en nuchter zijn: aanjagen en faciliteren, maar niet pampieren. Bedrijven kunnen veel zelf en bedenken zelf wel hoe ze kunnen verduurzamen. Overheden moeten niet te veel op de stoel van bedrijven gaan zitten.
- Aanjagen, stimuleren, motiveren, faciliteren, ook van experimenten.
- Mogelijk maken, maar ook uitdagen: door te voorkomen dat er in beleid drempels ontstaan (zoals in bestemmingsplan of welstandnota), aanwezige drempels weg te nemen en de lat hoger te leggen qua duurzaamheid.
- Zelf het goede voorbeeld geven via inkoop en eigen projecten.

Ook is door de vertegenwoordigende organisaties, de huurdersvereniging en Ondernemend Harlingen, aangegeven graag een doorgeefluik te zijn en waar mogelijk leden te benaderen om actief bezig te gaan.

3.3 Opbrengst inventarisatie beleid

Ook een inventarisatie van het huidige beleid heeft bijgedragen aan deze duurzaamheidsagenda. Er is hierbij per thema gekeken:

- Wat er in de verschillende beleidsstukken al is opgenomen in relatie tot dat thema.
- Wat er al gebeurt binnen dat thema.
- Wat in het Programma Duurzaamheid kan worden opgenomen.

Projecten waarvan de betrokken medewerker aangeeft dat borging in het Programma Duurzaam helpt om het project in uitvoering te krijgen, zijn opgenomen in de paragraaf 'wat gaan we doen'.

In bijlage 2 is een overzichtstabel opgenomen met per thema het relevante beleid en een overzicht van projecten die in de afgelopen jaren uitgevoerd zijn of nu in uitvoering zijn.

Een voorbeeld van de doorwerking van de inventarisatie van beleid naar dit Programma Duurzaam zijn de rapporten die in het kader van circulariteit zijn opgesteld door respectievelijk Urgenda en Tauw. De projecten uit deze rapporten die goed aansluiten bij de inbreng van de inwoners, andere stakeholders en de medewerkers, komen terug in dit Programma Duurzaam en worden de komende jaren uitgevoerd.

4 INZET & ORGANISATIE OP GEBIED VAN DUURZAAMHEID

4.1 Aandachtspunten inzet & organisatie

4.1.1 Flexibiliteit én focus

Duurzaamheid is een thema dat volop in beweging is. Op wereldwijde, Europese en nationale schaal volgen de gebeurtenissen en studies elkaar in rap tempo op, resulterend in steeds nieuwe doelstellingen en aanscherpingen van bestaand beleid.

Om hier als gemeente goed op in te kunnen spelen, is er flexibiliteit nodig: bij kunnen sturen wanneer dat nodig is. Daarnaast is het belangrijk focus te houden op de uitvoering van wat er al ligt en dus niet afgeleid te worden door nieuwe ontwikkelingen of door te wachten op iets nieuws dat er aankomt.

4.1.2 Vraag vanuit huidige organisatie

Uit gesprekken met beleidsmedewerkers komen verschillende uitdagingen naar voren voor het uitvoeren van het Programma Duurzaam.

Kennis en tijd

De gemeentelijke organisatie is sterk uitvoeringsgericht. De medewerkers geven aan de uitvoering van het Programma Duurzaam belangrijk te vinden, maar geven tegelijkertijd aan dat het lastig is om innovaties en nieuwe ontwikkelingen een plek te geven in de eigen werkzaamheden. Hierbij ontbreekt het aan tijd en kennis.

In gesprek met de markt en de samenleving

Een ander aandachtspunt is de manier van werken: de markt wordt nu vaak relatief laat aangehaakt in projecten namelijk als ontwerpen al zijn uitgewerkt en keuzes zijn gemaakt. Om kennis vanuit de markt te kunnen gebruiken bij de verduurzaming, is het nodig om veel meer de samenwerking zoeken: met bedrijven en organisaties, maar ook met de inwoners en andere stakeholders. Meer samenwerking zal leiden tot meer verduurzaming én in bredere zin tot betere resultaten. Dit vraagt extra tijd en capaciteit en zal meer moeten worden ingepast binnen de manier van werken van de organisatie.

4.1.3 Kernelementen succesvolle uitvoering

Aansturing

Om de doelen uit het Programma Duurzaam te behalen en de projecten uitgevoerd te krijgen, zijn duidelijke opdrachten vanuit de organisatie nodig. Het is geen vraag meer, maar het wordt een opdracht om de duurzaamheidsdoelen beter te integreren in het werk. Daarbij is het ook essentieel om de medewerkers te helpen in deze omslag door ze in (ieder geval tijdelijk) te ondersteunen met extra kennis en tijd.

Extra capaciteit

Er ligt vanuit de medewerkers een duidelijke vraag om er iemand bij te hebben die de medewerkers ondersteunt om een nieuwe manier van werken eigen te maken en in te laten bedden in de organisatie. Vooral het thema “circulariteit” is een thema waar

de medewerkers wel kansen zien, maar te weinig kennis en capaciteit hebben om dit zelf op te pakken.

Daarnaast ligt er de vraag om ondersteuning bij het vertellen over de eigen werkzaamheden, zowel in kader van monitoring ('afvinken' dat een project gedaan is en dit met elkaar delen) als voor de verbinding naar buiten. Communicatie, vertellen over wat de gemeente doet, in combinatie met het zoeken naar participatie, in samenwerking met de inwoners, bedrijven, maatschappelijke organisaties, is ook een taak waar extra capaciteit voor nodig is.

4.2 Duurzaamheid: de Harlinger aanpak

4.2.1 Programmatische aanpak: doelen centraal

Er wordt flexibiliteit en focus gevraagd, in combinatie met een wens om te sturen op doelen en daartoe ook orders te kunnen geven. Een programmatische aanpak is daarvoor zeer geschikt.

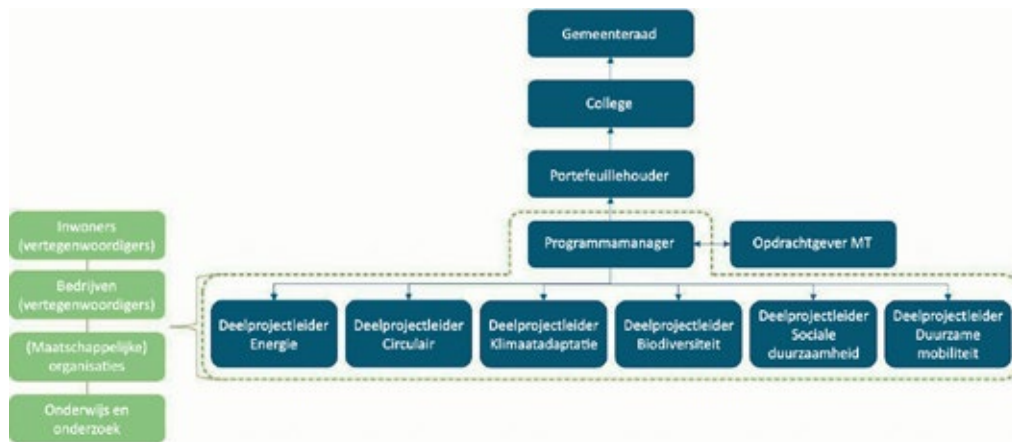
Een programma is een verzameling van projecten/activiteiten waarmee één of meerdere doelen worden bereikt. Deze doelen staan centraal. Er wordt steeds bekeken of de activiteiten en projecten in het programma nog bijdragen aan deze doelen. Zo niet, dan wordt er bijgestuurd. Ook wordt bekeken of de gestelde doelen nog actueel zijn en aansluiten bij de laatste ontwikkelingen. De doelen zorgen voor focus; de aanpak zorgt voor mogelijkheid tot bijsturen: flexibiliteit.

Vanuit de programmatische aanpak wordt de gemeenteraad op doelniveau geïnformeerd met een integrale blik over het gehele programma. De informatievoorziening naar de gemeenteraad wordt aangescherpt: deze is niet meer ad hoc, maar wordt ingeregeld aan de hand van het programma duurzaamheid. Er wordt periodiek gerapporteerd over de voortgang, waarbij de vorderingen in het gehele pakket van het programma duurzaamheid worden gedeeld. Juist door het gehele pakket te overzien zijn de behaalde successen helder en in samenhang. Behaalde successen zijn er om te vieren. Periodiek overzien welke successen er behaald zijn bij alle thema's voedt een gevoel van trots. Bij de gemeenteraad, bij het college, in de gehele organisatie en naar buiten toe!

4.2.2 Organigram

Het organigram is een vertaling van de programmatische aanpak naar de organisatie die daarvoor nodig is. De programmamanager is de spil tussen de inhoudelijke uitvoering door de deelprojectleiders en de verantwoording van de uitvoering richting college en gemeenteraad. Door voor elk thema een deelprojectleider aan te wijzen, is voor elk thema één persoon het aanspreekpunt en de eindverantwoordelijke voor het nakomen van de afspraken. De verantwoordelijk voor de communicatie naar buiten toe ligt zowel bij de programmamanager als de deelprojectleiders; het breed delen van successen is belangrijk. De inhoudelijke afstemming met stakeholders wordt gedaan door de deelprojectleiders.

4.2.3 Noodzakelijke rollen

Kijkend naar de verschillende uitdagingen, de vragen die voor liggen en het geschetste organigram om daar antwoord op te geven, is het voor de uitvoering van dit Programma Duurzaam noodzakelijk dat er twee rollen worden ingevuld:

- **Projectleider per thema (deelprojectleider):** per thema wordt iemand aangewezen die verantwoordelijk is voor uitvoering van de projectentabel van dat thema. Hij/zij voert zelf een aantal projecten uit en ondersteunt collega's bij de uitvoering van projecten. Deze persoon duikt in de inhoud, is zelf verantwoordelijk voor een aantal projecten en ondersteunt bij andere. Ook rapporteert de deelprojectleider over de voortgang.
- **Programmamanager:** naast uitvoering is er ook aandacht nodig voor monitoring: worden de projecten uitgevoerd, doet elke medewerker datgene wat hij/zij heeft toegezegd in het opstellen van dit Programma? Hiervoor is iemand nodig die het totale Programma Duurzaam overziet en de uitvoering in zijn geheel bewaakt, afstemt binnen de organisatie met betrekking tot capaciteit en middelen en stuurt op uitvoering. Ook bewaakt de programmamanager de samenhang tussen projecten. Deze persoon is op de achtergrond aanwezig, overziet het geheel en signaleert of er moet worden bijgestuurd, op doelen- of op visieniveau. De programmamanager rapporteert naar college en gemeenteraad.

4.2.4 Monitoring

Het Programma Duurzaam kent een uitvoeringstermijn van vijf jaar: 2022 tot 2027. Jaarlijks wordt de voortgang in de uitvoering gemonitord en worden indien nodig doelen bijgesteld. Na de vijf jaar wordt het Programma volledig geactualiseerd, parallel aan de actualisatie van de Transitievisie Warmte.

De monitoring wordt uitgevoerd door de programmamanager. Hiertoe wordt jaarlijks met een 'stoplichtmodel' aangegeven wat de status van de projecten is:

- Nog niet opgestart = **rood**
- Opgestart, loopt nog = **oranje**
- Afgerond = **groen**

Naast de kleur wordt een korte toelichting gegeven.

Deze rapportage wordt in ieder geval jaarlijks gedeeld met het college en de gemeenteraad. Het verdient voorkeur om in ieder geval tweemaandelijks de voortgang aan de hand van het stoplichtmodel te bespreken met de portefeuillehouder. Daarmee is goed zicht op de voortgang en kan waar nodig op managementniveau worden ingegrepen.

4.3 Benodigde capaciteit en middelen

Zoals hierboven is toegelicht, zijn er voor een goede uitvoering van het programma duurzaamheid twee rollen essentieel:

- Deelprojectleiders per thema voor de uitvoering:
 - circa 4 uur per week voor afstemming met programmamanager, monitoring eigen thema, aansturing en afstemming met collega's over hun projecten en communicatie;
 - 8 tot 32 uur per week inzet voor uitvoering van projecten, zowel als uitvoerende als ondersteunend aan andere project trekkers.
- Programmamanager: overziet het geheel, is de verbinding naar college en raad en bewaakt communicatie en participatie van inwoners en andere stakeholders;
 - tenminste 0,3 fte

Naast de invulling van deze rollen is het ook essentieel dat ook de noodzakelijke inzet op communicatie en participatie geborgd wordt:

- Communicatiemedewerker: zorgt voor zichtbaarheid van de duurzaamheidsactiviteiten, geeft uitvoering aan communicatie naar en participatie van inwoners en andere stakeholders.
 - 0,5 fte

Uit de gesprekken met de gemeentelijke organisatie is duidelijk dat er voor de meeste thema's intern deelprojectleiders te vinden zijn. Ook de programmamanager is binnen de organisatie te vinden. Op het punt van circulariteit en de wens om ondersteuning op communicatie en participatie is er aanvullende capaciteit nodig. Het is aan te bevelen een deelprojectleider circulariteit (en energie) te werven met een profiel dat inhoudelijke kennis combineert met een blik naar buiten. Verbinding willen maken is hierbij essentieel, zowel binnen als buiten de organisatie. Daarnaast is uitbreiding met een communicatiemedewerker aan te bevelen. De totaal benodigde aanvullende capaciteit is 1 fte.

Per thema is in de volgende hoofdstukken aangegeven wat er nodig is aan extra capaciteit en middelen voor de uitvoering van de projecten. Per project is hiervoor een indicatie gegeven, waar de benodigde middelen nog niet beschikbaar zijn in bestaande budgetten.

ENERGIE

Doelen

duurzaam
opwekken

besparen en
isoleren

Wat doen we al

zonne-energie

windenergie

welstandsnota

netcapaciteit

Duurzaam Bouwenloket

LED verlichting

richting
energieneutraal

Oostpoort 3

opslag energie

inkoop groene stroom

verduurzamen

zon-op-dak

energie fietspad

energiecoach

Bouwenloket plus

uitvoeren TVW

energie langparkeren

potentie wind

potentie zon

Wat willen we nog meer doen

5 ENERGIE

5.1 Doel/ wat willen we bereiken?

De ambitie van Harlingen op het gebied van opwek van duurzame energie is al als suggestie opgenomen in de Regionale EnergieStrategie (RES) en leggen we vast in dit Programma Duurzaam: in 2030 wordt 88% van de stroomvraag binnen de gemeente Harlingen duurzaam opgewekt. Met dit Programma Duurzaam wordt deze ambitie door de gemeente vastgesteld. We zetten hierbij in op zowel besparing als op duurzame opwek.

In de Transitievisie Warmte (TVW) is vastgelegd hoe we werken aan de transitie naar aardgasvrij verwarmen. Tot 2030 staan besparen en isoleren hierin centraal.

5.1.1 Inwoners

Inwoners geven aan veel kansen te zien op het gebied van energie. De gemeente kan initiatieven ondersteunen en experimenten faciliteren en vooral ook werken aan bewustwording. Onder meer door voorlichting te geven. Besparing is belangrijk. Ook wordt aangegeven dat er zorgen zijn over de capaciteit van het netwerk. Betaalbaarheid van verduurzaming is een aandachtspunt: kan de gemeente hierbij helpen, vraagt men zich af.

5.1.2 Doel energie in het kort

In 2030 wordt 88% van de stroomvraag in de gemeente Harlingen duurzaam opgewekt. Dit doen we door zowel in te zetten op besparing als op duurzame opwek.

Tot 2030 zetten we in op besparen en isoleren in de gebouwde omgeving, om de woningen en gebouwen voor te bereiden op de overstap naar aardgasvrij.

5.2 Wat gebeurt er al?

De gemeente Harlingen is al goed op weg met het bereiken van de ambitie zoals benoemd in de Regionale Energiestrategie: reeds 77% van de stroomvraag in 2030 wordt duurzaam opgewekt.

Deze duurzame opwek gebeurt door zonne-energie en windenergie.

- Zonne-energie: er liggen veel zonnepanelen op daken, ook op eigen gemeentelijke daken, en er ligt een zonnepark (zie kaart hieronder).
- Windenergie: er staan windturbines (zie kaart hieronder).
- De mogelijkheden in het buitengebied voor extra duurzame opwek zijn zeer beperkt: nauwelijks mogelijkheden op industrieterreinen (bestemmingsplan) en nauwelijks in het buitengebied (vanwege provinciaal beleid: Zonneladder).
- De welstandsnota is aangepast, waardoor er meer ruimte is ontstaan voor zonnepanelen op daken in de binnenstad.
- Een belangrijk aandachtspunt is de netcapaciteit. Deze is niet op alle locaties voldoende. Dit komt terug in de projectentabel.

Locaties (grootschalige) opwek zonne- en windenergie (bron: gemeente Harlingen, nov 2021)

Op het gebied van besparing zijn ook stappen gezet.

- Via het Duurzaam Bouwloket kunnen woningeigenaren advies vragen over het verduurzamen van de eigen woning en inzicht krijgen in subsidiemogelijkheden. Het Duurzaam Bouwloket is een landelijke samenwerking, waar de Friese gemeenten gezamenlijk bij aangesloten zijn. Er is een eigen website voor Harlingen.
- Bijna alle verlichting in de openbare ruimte is inmiddels LED-verlichting.
- Eigen gebouwen: richting energieneutraal 2030

Het beleid en de projecten op het gebied van energie zijn onder meer vastgelegd in de RES 2021, Woonvisie 2020 (duurzaamheid als uitgangspunt), de herijking van de Welstandsnota 2021 (meer ruimte voor zonnepanelen), het beheerplan Openbare Verlichting (terugdringen lichtvervuiling) en de Duurzaamheidsnotitie 2015 (als slimme volger invulling geven aan de energietransitie). De Transitievisie Warmte is in december 2021 vastgesteld. Een uitgebreid overzicht van beleid en projecten is opgenomen in bijlage 2.

Met de resultaten van de RES en de opgestelde TVW zijn de belangrijkste doelen uit het Bestuursakkoord 2018 – 2022 voor wat betreft energie al deels ingevuld. In dit Programma Duurzaam borgen we de resterende doelen:

1. De gemeente organiseert voorlichtingsbijeenkomsten voor particuliere woningbezitters die duurzaamheids- en energiemaatregelen willen nemen.
2. De gemeente geeft zelf het goede voorbeeld en grijpt het te realiseren huisvestingsplan aan om, zo snel als mogelijk, haar vastgoed energieneutraal te krijgen.
3. De gemeente onderzoekt bij de invulling van een integraal langparkeerterrein de mogelijkheid om zonnepanelen te plaatsen.
4. De openbare verlichting in de gemeente Harlingen is aan het eind van deze raadsperiode 100% duurzaam.

NETCAPACITEIT HARLINGEN

Regelmatig komen er berichten voorbij over de problemen met netcapaciteit: nieuwe zonneparken die niet aangesloten kunnen worden, omvormers van zonnepanelen die soms niet terugleveren ("uitgezet worden") etc. Ook in de gemeente Harlingen zijn er problemen met netcapaciteit.

Vooropgesteld: elke particuliere woningeigenaar die zonnepanelen op het eigen dak wil leggen, voor eigen gebruik, kan dat doen. Ook dan kan worden teruggeleverd. Het kan wel soms voorkomen dat op piekmomenten (als de zon het hoogst staat en veel panelen zonnestroom leveren) het terugleveren tijdelijk uitgeschakeld wordt. Dit om te voorkomen dat het hele net overbelast wordt en daaruit stroomstoringen zouden ontstaan.

De projecten die zijn opgenomen in de RES ambitie van Harlingen zijn bekend bij Liander, de netbeheerder, en kunnen uitgevoerd worden.

Op dit moment is er verder nauwelijks tot geen transportcapaciteit meer in het gebied. Bij geheel nieuwe ontwikkelingen moet Liander onderzoeken op welke termijn er ruimte beschikbaar komt op het netwerk. Dit kan betekenen dat er gewacht moet worden tot (geplande) werkzaamheden aan het netwerk zijn uitgevoerd. Een voorbeeld is het project NuLelie, waarmee Liander tussen nu en einde 2025 grootschalige werkzaamheden gaat uitvoeren om het netwerk in Friesland flink te verbeteren.

5.3 Wat willen we nog meer doen?

Binnen het thema Energie is de gemeente al goed op weg: de gestelde ambitie is binnen bereik en er worden meters gemaakt. Naast de al lopende projecten wil de gemeente aan de slag met onderstaande projecten op het gebied van energie.

NR	PROJECT	RESULTAAT	ROL GEMEENTE	BETROKKEN PARTIJEN	MIDDELEN
1	Uitvoeringsprogramma transitievisie warmte	Opstellen uitvoeringsprogramma bij de TVW; uitwerken hoe besparen en isoleren te stimuleren bij de inwoners. Onderzoek naar mogelijkheden, vertalen naar concreet PvA. Opties zijn o.a. prikkelen met bijdrage, voorlichting geven, doe-het-zelven stimuleren. Ook aandacht voor individuele oplossingen en het realiseren van voorbeeldwoning(en).	Trekker	Stichting De Bouwvereniging, Duurzaam Bouwloket, Gemeente Waadhoeke, Provinsje Fryslân	Uit budget duurzaamheid
2	Langparkerenvoorziening opwek energie	Plan van aanpak voor plaatsing zonnepanelen boven lang parkeren voorziening eilandbezoekers. Aandachtspunten: Inzicht in potentiële opwek, mogelijke opstellingen, juridische en financiële kaders.	Trekker	Wetterskip Fryslân, Liander	Uit budget langparkeren
3	Potentie windenergie	Onderzoek naar mogelijkheid voor uitbreiding van het aantal windturbines in de gemeente: ⇒ Langs de A31; ⇒ Oostkant Industriehaven; ⇒ Oostpoort 3. <i>Uitvoering van de RES.</i>	Trekker	Grond-eigenaren, Provinsje Fryslân	Uit budget duurzaamheid
4	Potentie zonne-energie	Onderzoek naar benutting oksels van op- en afritten A31 bij Midlum	Trekker	Grond-eigenaren, Provinsje Fryslân	Uit budget duurzaamheid
5	Duurzaam Bouwloket 2.0	Het bestaande Duurzaam Bouwloket 'upgraden' zodat dit beter voldoet aan wat inwoners van Harlingen stimuleert en helpt om hun huis te verduurzamen. Dit doen we door: ⇒ (Meer) lokale voorbeelden ⇒ Pop up, in leegstaand pand <i>Verder uitgewerkt bij thema Sociale duurzaamheid.</i>	<i>Zie Sociale duurzaamheid</i>	<i>Zie sociale duurzaamheid</i>	<i>Zie sociale duurzaamheid</i>
6	Energiecoach voor alle inwoners	Structurele inzet energiecoach: coach die inwoners begeleidt, met name gericht op bewustwording en gedrag.	Trekker	Provinsje Fryslân, Gemeente Waadhoeke	Uit budget energiecoach (0,6 fte)

		<p>Hoofddoel is bestrijden energiearmoede. Minima is eerste doelgroep; op termijn kan iedereen hier gebruik van maken.</p> <p>Meer ruchtbaarheid aan geven, goed inzetten bij energiearmoede en koppelen aan Duurzaam Bouwloket.</p>			
7	Inkoop (lokale) groene stroom door gemeente	Vanaf 2024 wordt alle stroom die de gemeentelijke organisatie gebruikt lokaal ingekocht, via OVEF (Openbare Verlichting en Energie Friesland).	Partner	OVEF, Friese gemeenten	Uit hiervoor bestaande budgetten
8	Verduurzaming eigen gebouwen gemeente	<p>In (ver)bouwplannen worden duurzaamheidsaspecten meegenomen, zowel energiebesparing en -opwek als circulariteit en inclusiviteit. Kijken naar de eisen voor de toekomst.</p> <p>Voor bestaande gebouwen verduurzaming opnemen in het meerjaren onderhoud, vanuit de voorbeeldfunctie en om te voldoen aan de wet- en regelgeving.</p>	Trekker		Uitwerking uit hiervoor bestaande budgetten. Waar nodig per plan extra budget vragen.
9	Opslag energie mogelijk maken	Bij initiatieven voor duurzame energie opwek inzetten op opslag van energie, omdat capaciteit netwerk niet altijd toereikend is. Mogelijk pilot bij langparkeren voorziening en op nieuw te ontwikkelen bedrijventerrein Oostpoort 3 (zie ook 12).	Trekker	Liander, Provinsje Fryslân, Oostpoort 3	Borgen binnen bestaande capaciteit
10	Stimuleren energiebesparing en zonnepanelen op daken bedrijven	Onderzoeken wat bedrijven nodig hebben aan ondersteuning bij verduurzaming. Bedrijven wegwijs maken, bijvoorbeeld onderzoek daksterkte aanbieden. In gesprek met bedrijven, door bedrijvencontactfunctionaris of deelprojectleider.	Stimulator	Ondernemers	Uit budget duurzaamheid.
11	Fietspad pilot / parkeerterreinen P1, 2, 3	Verkenning mogelijkheden van opwek zonne-energie in fietspad.	Trekker	Fietsbond	Verkenning uit budget duurzaamheid, per plan budget vragen.
12	Oostpoort 3; ondernemersinitiatief, lokaal energiesysteem, eigen accu's	In gesprek blijven met initiatiefnemers Oostpoort 3 over energieneutraal en duurzaam maken van het bedrijventerrein. Mogelijk maken, faciliteren, ondersteunen.	Facilitator	Initiatiefnemers Oostpoort 3	Binnen bestaande capaciteit en middelen.

CIRCULARITEIT

Doelen

R-ladder
toepassen

zichtbaar
maken

analyse beleid

scholenchallenge

schonste stad
an het wad

afvalapp

in projecten

afvalcoach

infographics

Betonketen

bubble barrier

Circular Fryslân

vastgoed

zichtbaarheid

repairshops

circulaire winkelstraat

sparren met markt

pilot circulair werken

30%

circulair inkopen

lokaal voedsel

Wat doen we al

Wat willen we nog meer doen

6 CIRCULARITEIT

1.1 Doel/ wat willen we bereiken?

Circulariteit is een belangrijk thema voor de gemeente Harlingen, zoals ook blijkt uit het Bestuursakkoord:

We doen investeringen die de tand des tijds kunnen doorstaan en met minimaal mogelijke impact op de natuur en haar bronnen.

Bron: Bestuursakkoord Harlingen 2018-2022

Circulariteit gaat over het verminderen van en opnieuw inzetten van reststromen en dus ook over afval. De ambities van de gemeente op het gebied van afval zijn vastgelegd in het Afvalbeleid 2017 (geëvalueerd en geactualiseerd in 2020) en in het Zwerfafvalplan 2020. In dit plan is als doel gesteld: *Binnen vijf jaar (2021-2025) is Harlingen de Schoonste Stad aan het Wad.*

Met deze beleidsplannen is er invulling gegeven aan een doelstelling uit het Bestuursakkoord: “We worden actiever bij de aanpak van zwerfafval in de openbare ruimte en in het water. Samen met havenbedrijven en Port of Harlingen willen we ons water schoon houden.”

In 2019 is de gemeente aangesloten bij Circulair Fryslân, ook een doelstelling uit het Bestuursakkoord. In 2021 hebben de Friese gemeenten gezamenlijk een Samenwerkingsagenda opgesteld voor de periode 2021 – 2035. Ook Harlingen heeft zich hierbij aangesloten en de ambities omarmd. De gemeente heeft zich daarnaast aangesloten bij de Betonketen, die zich richt op het verduurzamen van de betonproductie en het gebruik.

Andere doelen uit het Bestuursakkoord zijn:

1. De gemeente stimuleert maatschappelijk verantwoord ondernemen en geeft zelf het goede voorbeeld. Het inkoopbeleid van de gemeente is 100 % duurzaam.
2. Duurzaamheidsmaatregelen binnen het MKB moeten de komende jaren worden bevorderd. Hier werken we samen met de Streekagenda en de provincie aan.

Er zijn verschillende onderzoeken gedaan naar hoe Harlingen meer circulair kan worden¹, om uitvoering te kunnen geven aan punt 1 uit het Bestuursakkoord. Verder zijn er tot nu toe nog geen expliciete uitgangspunten voor circulariteit vastgelegd in het huidige beleid. In dit Programma Duurzaam wordt hierin een belangrijke stap gezet. Punt 2 blijft actueel en nemen we over in dit Programma.

6.1.1 Grip op circulariteit: R-ladder

Gemeente Harlingen omarmt de R-ladder en gaat deze in de eigen organisatie toepassen (voor zover dat nog niet wordt gedaan). We gebruiken dit als methode om in alle projecten, met name GWW, maar ook bij woningbouw, gebiedsontwikkeling, inkoop van facilitaire zaken etc, circulair te denken. Ook laat de gemeente naar buiten toe zien wat ze doet om circulariteit te bevorderen en ook wat anderen al doen. Om zo van elkaar te leren en ook inwoners te inspireren. Harlingen ziet zichzelf ook op dit thema als 'slimme volger'. Als er kansen ontstaan dan worden deze gegrepen en Gemeente Harlingen staat open voor goede voorbeelden, bijvoorbeeld uit andere gemeenten.

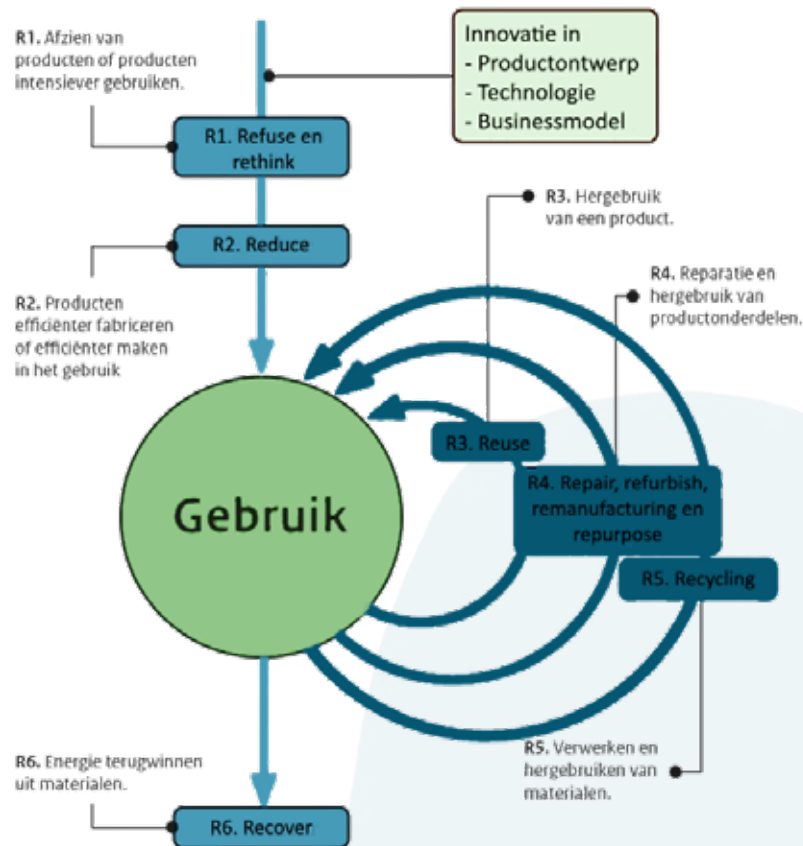
De R-ladder is een veelgebruikte methodiek om circulariteit te structureren en verduidelijken (bron: rapport Handvatten voor gemeente Harlingen: op weg naar een 100 % Circulaire Economie (adviesbureau Tauw, 23 dec 2020)). De R-ladder bepaalt de mate van circulariteit aan de hand van verschillende circulariteitsstrategieën. Hoe hoger op de R-ladder, hoe hoger de mate van circulariteit in de strategie. Het heeft ook een methodiek in zich. Wanneer een nieuw project aan de orde is, is de eerste vraag of het mogelijk is af te zien van de introductie van producten. Denk bijvoorbeeld aan de vervanging van een brug: is een nieuwe brug echt nodig?

Het is belangrijk om goed na te denken welke producten je echt nodig hebt en hoe je die zo efficiënt mogelijk in kunt zetten. Vervolgens zijn er tijdens gebruik een aantal belangrijke stappen: re-use, repair en recycling. Om vervolgens aan het einde van de levensduur zoveel mogelijk materialen terug te winnen en eventueel ook energie te winnen uit de restanten die niet zelf als materiaal of product te gebruiken zijn. Deze denkwijze omarmen helpt om bij elk project meer grip op circulariteit te krijgen.

¹ 'Harlingen Circulair', december 2020, Urgenda en 'Handvatten voor gemeente Harlingen: op weg naar een 100% Circulaire Economie', december 2020, Tauw.

R-ladder met strategieën van circulariteit

Bron: IPBL

Voorbeeld gebruik R-ladder

De afweging vooraf aan de mogelijke realisatie van een nieuwe brug:

- o Is een brug echt nodig (=reduce?)
- o Zo ja, kan een oude brug worden gebruikt (=re-use?)
- o Zo nee, kan gebruik worden gemaakt van gerecycled materiaal (recycle?)
- o En indien de brug wordt gerealiseerd: zorgen dat de brug ook weer makkelijk uit elkaar kan worden gehaald op het moment dat jij hem niet meer nodig hebt, zodat je alle materialen direct weer een nieuwe bestemming kunnen krijgen (=re-use)

6.1.2 Inwoners

Ook inwoners geven aan circulariteit belangrijk te vinden. Zij zien kansen in hergebruik van materialen en in het nog beter scheiden van afval. De gemeente kan circulariteit nog meer stimuleren door voorlichting te geven over hoe burgers hiermee om kunnen gaan. Ook wordt geadviseerd om initiatieven die er al zijn beter zichtbaar te maken; circulaire ondernemers vindbaar maken en pop-up repair of kringloopwinkels.

6.1.3 Doel circulariteit in het kort

Gemeente Harlingen stimuleert circulariteit door het omarmen van de R-ladder en door zichtbaar te maken wat er al gebeurt aan circulair werken binnen de gemeente. De gemeente stimuleert ook andere partijen en inwoners om circulair te werken.

6.2 Wat gebeurt er al?

6.2.1 Afval

In het Afvalbeleid 2017 (geëvalueerd en geactualiseerd in 2020) en het Zwerfafvalplan 2020 zijn grote stappen gezet in het verminderen en beter scheiden van afval en specifiek het voorkómen van zwerfafval. Ook het zo makkelijk mogelijk maken van het inleveren van oud papier is geborgd in het Afvalbeleid.

Begin oktober 2021 haalde de gemeente het landelijk nieuws met de 'bubble barrier'. Dit is een scherm van luchtbelletjes, dat ervoor zorgt dat ongeveer 86% van het plastic en andere afval uit het Van Harinxmakanaal niet meer in de Waddenzee terecht komt.

Bron: nos.nl, Bubble barrier in Amsterdam

Er wordt binnen de gemeentelijke organisatie veel gewerkt volgens de principes van circulariteit. Dit betekent onder meer dat er wordt ingezet op hergebruik van materialen waar dit mogelijk is. En dat bij reststromen wordt samengewerkt met erkende verwerkers.

6.2.2 Circulariteit in projecten

Er lopen verschillende concrete projecten waarin circulariteit een grote rol speelt, zoals de ondergrondse verzamelcontainers, het circulair straatmeubilair, aanpassingen aan de milieustraat ter optimalisering van afvalscheiding en het plaatsen van bladkorven. Na de evaluatie van het Afvalbeleid is een nieuw uitvoeringsprogramma gemaakt, waaruit de volgende projecten nu lopen: scholen challenge, sorteeranalyses | infographics, afvalcoach, afval app, infoquete. Zo wordt volop ingezet op optimaliseren van afvalscheiding en het zo ver mogelijk terugbrengen van de hoeveelheid afval.

Daarnaast zijn er al verschillende circulaire pilots uitgevoerd: experimentele projecten waarbij we kansen grijpen op het gebied van circulariteit. Zo wordt in de verlichting van de openbare ruimte bijvoorbeeld gebruik gemaakt van modulaire LED – verlichting, waardoor onderdelen kunnen worden vervangen. En worden oude damwandelementen ingezet om zwaluwwanden te maken. Deze projecten zijn te zien als circulaire pilots: met elkaar uitproberen hoe we meer circulair kunnen werken. Als deze projecten een succes zijn, worden ze verder uitgerold.

6.2.3 Circulair Fryslân en Betonketen Fryslân

De gemeente Harlingen is aangesloten bij Vereniging Circulair Fryslân, de samenwerking van alle Friese overheden (gemeenten, provincie, Wetterskip en Rijkswaterstaat Noord) om van Fryslân de meest circulaire provincie te maken. Daarom is een gezamenlijke ambitie geformuleerd. De gemeente Harlingen heeft ervoor gekozen om deze ambitie te aanvaarden en daarbij 30% van fysieke producten circulair in te kopen (i.p.v. 10%).

De Friese definitie van circulair inkopen:

Een product is circulair ingekocht wanneer erop technisch-inhoudelijk gebied (energie en materialen) verbeteringen zijn, wanneer er procesmatige afspraken zijn gemaakt over het borgen van circulariteit en wanneer er financiële prikkels zijn die circulariteit stimuleren. Daarbij dient er geen negatief effect plaats te vinden aan de andere aspecten van een circulaire economie: water, biodiversiteit, gezondheid & welzijn, cultuur & maatschappij, en andere vormen van waarde.

In 2019 is de gemeente ook aangesloten bij Betonketen Fryslân. De Betonketen is een samenwerking van Friese overheden en marktpartijen. Het heeft als doel het gebruik van beton duurzamer te maken, door meer in te zetten op hergebruik of een duurzamere productie van beton.

Beide initiatieven hebben de bewustwording over circulariteit bij de medewerkers vergroot, met de pilots uit 6.2.2 als eerste stappen. Meer bewustwording maakte ook duidelijk dat er vanuit Circulair Fryslân nog onvoldoende heldere kaders en uitgangspunten zijn, waardoor het lastig is doelgericht te werk te gaan. Met de werkwijze die we nu in dit Programma Duurzaam vastleggen geven we onze eigen invulling aan de doelen en ambities van Circulair Fryslân, de Betonketen en onze eigen organisatie.

6.3 Wat willen we nog meer doen?

Er gebeurt al veel op het vlak van circulariteit, maar als organisatie kunnen we hierin verder leren en beter zichtbaar zijn. Circulariteit kan meer onderdeel worden van de manier van werken. In algemene zin geldt: we willen bij ieder project een afweging maken met betrekking tot circulariteit (R-ladder, aanpak Duurzaam GWW, of anders). Dit vraagt om maatwerk: bij elk project liggen de kansen en mogelijkheden anders. We werken circulair waar dit verstandig en haalbaar is. En we grijpen kansen waar we die zien. Dit doen we door middel van de onderstaande projecten:

NR	PROJECT	RESULTAAT	ROL GEMEENTE	BETROKKEN PARTIJEN	MIDDELEN
1	In gesprek met lokale marktpartijen grond-, weg- en waterbouw over circulariteit	Sparren met de markt over dit thema; verkennen wat de marktpartijen kunnen doen en wat ze nodig hebben van de gemeente.	Trekker	Lokale ondernemers	Extra capaciteit nodig*
2	Pilot circulair werken openbare werken	Vijf voorbeeldprojecten kiezen per jaar waarbij in de aanbesteding zoveel mogelijk keuzes worden gemaakt die bijdragen aan circulariteit. Hierbij wordt de R-ladder expliciet gehanteerd, wordt in tenminste 2 projecten de inzet van beton gereduceerd of ingezet op hergebruik en wordt de Aanpak Duurzaam GWW ingezet.	Trekker		10% per project extra voor Circulariteit, t.o.v. initiële budget
3	Circulair inkopen facilitaire zaken	Facilitaire zaken als meubilair, schrijfgerei, apparatuur, worden ingekocht volgens de R-ladder.	Trekker		Uit bestaand budget en capaciteit
4	Lokale voedselkringlopen stimuleren	Er is al een stadstuin; gemeente staat positief tegenover meer initiatieven voor lokale productie van voedsel. Als een initiatief zich aandient, bekijkt de gemeente de mogelijkheden.	Faciliteren		Uit bestaand budget en capaciteit
5	Circulaire winkelstraat met QR codes en een app	Zichtbaar maken circulaire ondernemers in een app met QR codes (idee inwoners)	Trekker of Facilitator	Ondernemersvereniging / actieve ondernemer	Extra capaciteit en middelen nodig*
6	Repair shops stimuleren	Bij wijkverenigingen/ wijkpanels en Dorpsbelangen het concept van de repair shop toelichten – nagaan of er animo is, in overleg met sociaal domein. Inzet mensen met afstand tot arbeidsmarkt mogelijk.	Stimulator	Wijkverenigingen, wijkpanels, Dorpsbelangen Handige inwoners	Extra capaciteit en middelen nodig*

7	Zichtbaarheid naar buiten toe	Laten zien wat er al gebeurt binnen de gemeentelijke organisatie Harlingen op het gebied van duurzaamheid en in het bijzonder op het gebied van circulariteit. Concreet: gemeentepagina duurzaamheid met 6 thema's. 4x per jaar in huis-aan-huis krant.	Trekker	Huis-aan-huis krant Evt. vormgever	Extra capaciteit en middelen nodig*
8	Eigen en maatschappelijk vastgoed circulair	Bij investeringen in bestaand vastgoed kiezen voor circulariteit: bij eventuele verbouwing (o.a. isolatie, toe te passen materialen) en bij inrichting (vloerbedekking, keuze in afwerking, wel/niet verven, plaatmateriaal etc.) Bij nieuwbouw de markt uitdagen en gezamenlijk (bouwteam) voor een circulair, modulair en (bijna) energieneutraal gebouw kiezen. Accepteren dat daar mogelijk hogere kosten aan verbonden zijn.	Trekker		10% per project extra voor Circulariteit, t.o.v. initiële budget
9	Ambities Circulair Fryslân	Afstemming met Circulair Fryslân om na te gaan of wij met R-ladder de gestelde ambities kunnen waarmaken en zo niet, hoe dan wel.	Trekker	Circulair Fryslân	Extra capaciteit nodig*

* Zie ook hoofdstuk 4 'Inzet & organisatie'

KLIMAATADAPTATIE

Doelen

omgaan met
klimaatverandering

ruimte voor
water

GRP 2019-2023

verzilting

poldersysteem

zeespiegel

nieuwbouw

hoosbui

subsidies

hitte/droogte

systeemoverzicht

subsidies verlengen

ruimte nodig

omgaan met verzilting

ruimte geven

oppervlaktewater

Wat doen we al

Wat willen we nog meer doen

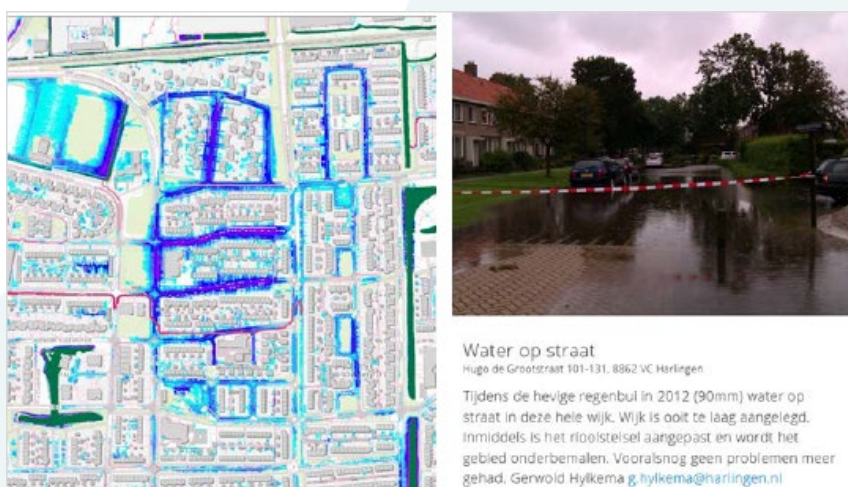
7 KLIMAATADAPTATIE

7.1 Doel/ wat willen we bereiken?

Klimaatadaptatie gaat in de basis over hoe wij omgaan met weersextremen als hoosbuien (extreme neerslag), hitte, droogte en zeespiegelstijging. Het is zaak om ons voor te bereiden op het steeds vaker optreden van weersextremen. Op dit moment draait dit binnen de gemeente Harlingen vooral om water: omgaan met extreme neerslag (hoosbuien), hoge waterstanden en de stijging van de zeespiegel. Het is zaak hier voldoende op voorbereid te zijn. Daarnaast is voor onze regio specifiek het thema “verzilting” van belang. Naast het proberen tegen te gaan van verzilting, moeten we ons er ook op aanpassen dat het zoutere water hoger in de bodem zit.

7.1.1 Wateroverlast en verzilting

Door meer ruimte te maken voor water wordt wateroverlast door extra buien tegengegaan. Dit vraagt om meer groen en oppervlaktewater in de openbare ruimte. Dit kan door het verwijderen van bestrating en aanplanten van groen of het realiseren van wadi's waar tijdelijk water in kan staan. Ook het combineren van functies zoals in een groene waterspeeltuinen is een mogelijkheid. Hierbij wordt, met zo min mogelijk tegels gewerkt, die ook nog eens (deels) onder water kunnen staan bij extreme neerslag.

Water op straat

Hugo de Grootstraat 101-131, 8962 VC Harlingen

Tijdens de hevige regenbui in 2012 (90mm) water op straat in deze hele wijk. Wijk is ooit te laag aangelegd. Inmiddels is het rioolstelsel aangepast en wordt het gebied onderbemalen. Vooral nog geen problemen meer gehad. Gerwold Hylkema g.hylkema@harlingen.nl

Ruimte geven aan het water is op piekmomenten essentieel. De gemeente heeft hier een eigen taak en verantwoordelijk in en kiest ervoor om in planvorming, gebiedsontwikkeling en bij herstructurering deze ruimte ook steeds meer te geven. Daarnaast moet zowel in de bebouwde omgeving als daarbuiten ruimte worden gevonden voor water, bijvoorbeeld door bij extreme buien water toch op straat te laten staan of door terreinen te vernatten.

In onze bodem zit zout water, onder een zoetwaterbel. Hoe minder zoet water er in de bodem terecht komt, hoe meer het zoute water aan de oppervlakte komt: verzilting. Dit wordt tegengegaan door zoet water de bodem in te laten zakken in plaats van het af te voeren naar zee.

Maar dit is lastig vanwege de kleigrond. Provincie en Wetterskip Fryslân hebben vooral een taak in het tegengaan én omgaan met de verzilting, onder andere door verhoging van de slootpeilen. De gemeente ondersteunt hierin en draagt eraan bij waar dat kan en vergroot de bewustwording over het thema.

7.1.2 Droogte en hittestress

De gemeente heeft nog geen problemen gehad met droogte en daarom is het niet doelmatig om in te zetten op droogte. Als dit verandert dan wordt ingezet op het verhogen van het oppervlaktewaterpeil samen met Wetterskip Fryslân. Hittestress wordt niet gezien als aandachtspunt. Als de gemeente maatregelen realiseert om wateroverlast op te lossen, kijkt zij direct naar kansen om hittestress te verminderen. Deze koppelkansen zijn er vaak: meer groen en minder bestrating draagt ook bij aan het tegengaan van eventuele hittestress en droogte. De gemeente zet niet actief in op maatregelen enkel ten behoeve van hittestress.

7.1.3 Ambities opgenomen in het GRP

In het Gemeentelijk Rioleringsplan 2019-2023 zijn de ambities en plannen van de gemeente met betrekking tot de gemeentelijke zorgtaken ten aanzien van afvalwater, hemelwater en grondwater opgenomen. Daarnaast is invulling gegeven aan de doelen ten aanzien van de klimaatopgave: de gemeente wil zorgen voor het klimaatadaptief maken van de riolering en de inrichting.

De komende jaren wordt gewerkt aan

- Meer inzicht in de benodigde keuzes bij extreme buien (bijv. straten benutten als tijdelijke wateropslag of aanleg extra ruimte voor water).
- Het in de bodem brengen van zoveel mogelijk water, om wateroverlast en verzilting tegen te gaan. Hoe doen we dit:
 - Gemeente zet in op vergroening openbare ruimte.
 - Inwoners en ondernemers betrekken om de gehele buitenruimte te vergroenen.

7.1.4 Inwoners

Inwoners zijn voorstander van het vergroenen van de binnenstad en de dorpen, onder meer door 'minder stenen en tegels'. Ze geven aan dat voorlichting aan burgers over de mogelijkheden belangrijk is. Ook zien ze kansen voor de afkoppeling van regenwater en de aanleg van wadi's, om zo wateroverlast tegen te gaan.

7.1.5 Doel klimaatadaptatie in het kort

De gemeente Harlingen zet in op het zo goed mogelijk omgaan met de gevolgen van het veranderende klimaat, in het bijzonder op omgaan met hoosbuien, zeespiegelstijging en de verzilting.

7.2 Wat gebeurt er al?

7.2.1 Uit het GRP

De gemeente heeft geen structurele wateroverlast als gevolg van extreme neerslag. De laatste jaren is wel een aantal keer wateroverlast opgetreden bij de Grensweg. Vanuit het Fries Bestuursakkoord Waterketen (FBWK) is een stresstest wateroverlast en hittestress uitgevoerd. De hieruit naar voren gekomen knelpuntlocaties zijn bekend en herkenbaar voor de gemeente. Bij vervanging en/of reconstructiewerkzaamheden is bepaald of aanvullende maatregelen voor het tegengaan van wateroverlast noodzakelijk zijn, in de vorm van een gescheiden rioolstelsel, aanpassing van de inrichting of het realiseren van meer oppervlaktewater. Hierbij zijn waar mogelijk koppelmogelijkheden benut, in samenwerking met andere disciplines.

De gemeente blijft het inzicht in de kwaliteitstoestand vergroten, zodat de juiste afweging gemaakt kan worden tussen vervangen, relineren² of repareren van riolering. Hierbij vindt een integrale afstemming plaats met weg- en groenbeheer en wordt per project bepaald of aanvullende maatregelen voor het tegengaan van wateroverlast noodzakelijk zijn.

In samenwerking met Wetterskip Fryslân zijn diverse werkzaamheden uitgevoerd om het poldersysteem te optimaliseren, zoals grotere duikers, extra waterberging, beschikbare berging efficiënter benutten, aanleg hemelwaterriolen en verbeteringen bij aanleg N31.

De gemeente heeft de afgelopen periode grondwatermonitoring uitgevoerd, waarmee een beter inzicht in het grondwater is ontstaan. Om grondwaterproblemen in de toekomst te voorkomen is bij nieuwbouw in de ontwerpfasen rekening gehouden met voldoende ontwateringsdiepte.

De komende planperiode blijft Gemeente Harlingen de huidige aanpak voortzetten en richt de gemeente zich op het verder klimaatbestendiger maken van de leefomgeving. Op het gebied van verzilting wordt aangesloten bij provinciale plannen (regionaal waterplan).

7.2.2 Nieuwbouw

Bij nieuwe ontwikkelingen wordt klimaatadaptatie altijd meegenomen. Bij het bepalen van het bouwpeil wordt rekening gehouden met zeespiegelstijging. Bij nieuwbouw wordt geprobeerd om bestaande bomen in stand te houden. Bij Plan Zuid zijn er specifieke inrichtingsmaatregelen ten behoeve van klimaatadaptatie genomen, zoals een binnentuin tussen de woningen en er is een wadi voor noodopvang van water. Er is geen set van randvoorwaarden die opgelegd wordt aan ontwikkelaars, maar al werkende worden alle thema's meegenomen. Zo heeft het nadrukkelijk de aandacht dat nieuwe ontwikkelingen klimaatbestendig worden aangelegd.

² Riolen renoveren zonder deze open te breken, door een nieuwe leiding in de bestaande leiding aan te brengen.

7.2.3 Stimuleren inwoners klimaatadaptatie

Er zijn al veel subsidiemogelijkheden voor inwoners, waarmee wordt gestimuleerd om klimaatadaptatieve maatregelen te nemen:

- Voor groene daken
- Voor wateropvang in eigen tuin
- Voor afkoppeling van eigen dak
- Tegel eruit, boompje erin

7.3 Wat willen we nog meer doen?

De gemeente zet in algemene zin in op het voortzetten van de huidige integrale aanpak (werk met werk en samenwerking met andere disciplines) en zo mogelijkheden benutten om waterberging te combineren met aanleg parken of door verlagen van wegprofiel op overlastlocaties. De volgende projecten dragen bij aan klimaatadaptatie:

NR	PROJECT	RESULTAAT	ROL GEMEENTE	BETROKKEN PARTIJEN	MIDDELEN
1	Systeem-overzicht Stedelijk Water: resultaten vertalen naar maatregelen (BRP plus, ook oppervlaktewater mee, straten waar water blijft staan)	Doorrekenen riolering en oppervlaktewater systeem op specifieke buien (150mm), toetsen waar knelpunten ontstaan en bepalen met welke maatregelen die knelpunten te voorkomen of op te lossen zijn, zowel ondergronds (het rioolstelsel) als bovengronds (de inrichting). Denk bij dit laatste aan wadi's, waterpleinen en -speeltuinen, maar ook aan de inrichting / aanwijzing van straten als tijdelijke wateropslag.	Trekker	Wetterskip Fryslân	Opgenomen in GRP, eventuele maatregelen worden via nieuw GRP vastgelegd.
2	Subsidie klimaatadaptatieve maatregelen verlengen	Subsidiepot van structureel jaarlijks € 15.000,- voor inwoners. Uitbreiden als het erg succesvol is.	Stimuleren		Uitvoeringsplan GRP 2021
3	Meer oppervlaktewater realiseren	Inventarisatie van locaties voor de realisatie van extra oppervlaktewater. Daar waar nieuwe ontwikkelingen zijn, oppervlaktewater realiseren, bijvoorbeeld vijver, sloten, beekje etc. Oppervlaktewater is in te zetten om water in te bergen bij hoosbuien, draagt bij aan tegengaan droogte en hittestress en kan samen met vergroening tot meer biodiversiteit en groter welzijn leiden.	Trekker	De Bouwvereniging, Bedrijven (organisaties) Ontwikkelaars	n.v.t. (integraal werken)

DUURZAME MOBILITEIT

Doelen

faciliteren

stimuleren

GEMEENTE HARLINGEN

Wat doen we al

Charter for walking

elektrische
deelauto's

loopverbinding

stalling uitgebreid

fietsenstaling
Voorstraat/
Grote Bredeplaats

goede voorbeeld

OV
fietsen

voetgangersgebied

test fietsvlanders

wagenpark

pendeldienst

promotie OV

wandelpaden

laadpalen eilandbezoek

obstakels fietsers
wegnemen

onderzoek
auto's binnenstad

OV vooraan

deelauto's

7-9u
vensterrijden

autoluwe binnenstad

Wat willen we nog meer doen

8 DUURZAME MOBILITEIT

8.1 Doel/ wat willen we bereiken?

De gemeente Harlingen heeft een stevige ambitie met betrekking tot duurzame mobiliteit.

In de Mobiliteitsvisie (november 2020) is als doel voor mobiliteit in Harlingen opgenomen: “leefbaar, bereikbaar, verkeersveilig en duurzaam”. In deze Mobiliteitsvisie is een hoofdstuk over duurzame mobiliteit opgenomen, waarin wordt aangegeven dat de gemeente Harlingen inzet op het stimuleren van alternatieve vervoerswijzen, onder meer door:

- Voldoende laadpalen voor elektrische voertuigen.
- Voldoende en kwalitatief goede parkeerplaatsen voor de fiets, om gebruik van fiets te stimuleren.
- Stimuleren van OV-gebruik door eilandbezoekers.
- Stimuleren van schone deelauto's.
- Stimuleren van wandelen en gebruik fiets en OV.
- Volgen van ontwikkelingen in verduurzaming mobiliteit en waar nodig aanvullende maatregelen treffen om deze ontwikkelingen te faciliteren en/of te stimuleren.

Met de nieuwe Mobiliteitsvisie zijn ook deze doelen uit het hoofdstuk Duurzaamheid in het Bestuursakkoord vertaald naar beleid:

1. De gemeente gaat bij vervangingsinvesteringen voor haar wagenpark opteren voor de aanschaf van de milieuvriendelijkste vervoermiddelen.
2. Het aantal elektrische laadpalen in onze gemeente wordt stapsgewijs uitgebreid, zodat onze infrastructuur zich optimaal leent voor elektrisch rijden.

Daarnaast zijn in het hoofdstuk Verkeer en het hoofdstuk Economie meerdere doelstellingen opgenomen op het gebied van verbeteren van fiets- en wandelvoorzieningen en het autoluwer maken van de binnenstad. Ook deze doelen dragen bij aan het stimuleren van alternatieve vervoerswijzen en dus aan duurzame mobiliteit.

8.1.1 Inwoners

Inwoners zijn voorstanders van alternatieve vormen van vervoer. Aandachtspunten zijn de aanwezigheid van voldoende laadpalen, zowel voor auto als voor fiets. Ook benoemen de inwoners de voordelen van het weren van auto's uit het centrum. Fietsen, wandelen en OV mogen altijd worden gestimuleerd, aldus de inwoners.

8.1.2 Doel mobiliteit in het kort

De gemeente Harlingen zet in op het zoveel mogelijk faciliteren en stimuleren van duurzame mobiliteit: wandelen, fietsen, OV en schone/deelauto's.

8.2 Wat gebeurt er al?

De gemeente Harlingen heeft al veel gedaan om duurzame mobiliteit te stimuleren en faciliteren. Er is veel aandacht voor vormen van vervoer die fossielvrij zijn: wandelen, fietsen, openbaar vervoer en schone auto's.

Wandelen

- Harlingen is een Charter for walking gemeente: Het internationale handvest voor wandelen is een initiatief van 'Walk21' om wandelen in stedelijke gebieden aan te moedigen ten behoeve van de gezondheid, het milieu en de economie.
- Binnen het project Westerzeedijk wordt binnenkort een deel van de loopverbinding Westerzeedijk – Byniastrate gerealiseerd.

Fietsen

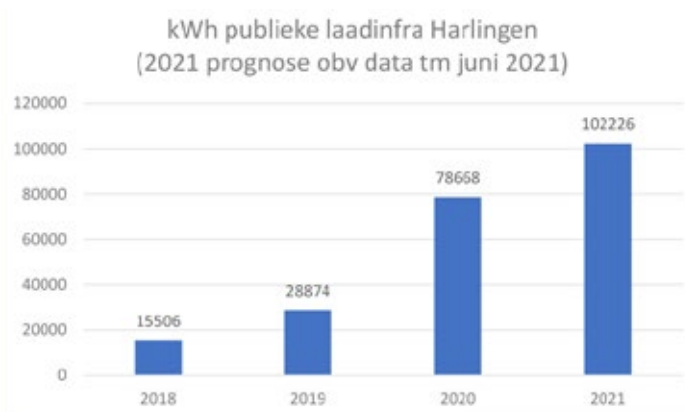
- Er is een (gratis) fietsenstalling gerealiseerd bij de parkeergarage Waddenpromenade.
- Er staan OV fietsen op treinstation Harlingen.
- De fietsenstallingen bij station Harlingen zijn uitgebreid.
- Er is nagedacht over het voorrang geven aan fietsers op rotondes. Omdat dit bij een aantal rotondes ruimtelijk lastig inpasbaar is vanwege spoor en N31, wordt hiervan af gezien: of alle rotondes in één keer of niet.
- Er is een nieuw fietspad aangebracht tussen Midlum en Wijnaldum en er zijn vrijliggende fietspaden aangebracht langs de Spoorstraat en Stationsweg.

Auto's

- De gemeente geeft zelf het goede voorbeeld: er is van diesel over gegaan op BIO diesel (Neste MY Renewable Diesel), er rijden twee auto's op CNG en de Bodedienst en BOA's rijden met twee elektrische voertuigen. Elektrisch rijden is het streven voor het hele wagenpark, maar voor vrachtwagens is dit nog een uitdaging.
- Er rijden momenteel minimaal 6 deelauto's in Harlingen, waarvan 1 elektrisch (4xAuto2Use, 1xGreenwheels, 1xEasyDriving). Vermoedelijk zijn er ook particulieren die hun auto aanbieden om te delen via MyWheels, ConnectCars, Car2Go etc.

- Het verbruik van elektrische auto's is fors gestegen; van ruim 15.000 kWh in 2018 naar een verwachting van ruim 100.000 kWh in 2021.

- Ook het aantal aansluitpunten neemt fors toe: van 2 in 2015 naar 28 in 2021.

De volgende projecten uit de mobiliteitsvisie die bijdragen aan duurzame mobiliteit zijn al in uitvoering of al volledig uitgevoerd:

- Fietsverbinding Midlum-Wijnaldum (opgeleverd 2021);
- Vrijliggende fietspaden langs de Spoorstraat (opgeleverd 2021)
- Strategische aanpak plaatsen laadpalen, i.s.m. provincie Fryslân (aanbestedingstraject);
- Aanschaf en toepassen van fietsvlonders in de Binnenstad en Willemshaven;
- Periodiek overleg met Fietsersbond is opgestart;
- Pilot Voetgangersgebied Grote Bredeplaats in zomerseizoen (2020 en 2021).

8.3 Wat willen we nog meer doen?

			GEMEENTE	PARTIJEN	
1	Verduurzamen pendeldienst	Bussen emission/elektrisch zero	Trekker		Extra middelen nodig
2	Optimaliseren laadmogelijkheden eilandparkeren	Verkenning snellaadstation/mobiel laden/vaste aansluitpunten als drie mogelijke sporen om de elektrische rijdende eilandbezoeker te bedienen.	Trekker	Divers	Uit budget lang-parkeren
3	Herinrichting terminalgebied: OV voorop	Het streven is om bij de herinrichting van het terminal gebied de verschillende vervoerstromen te ontvlechten. Boot, brengen en bus krijgen ieder hun eigen stroom. We zetten hierbij gebruik van het OV vooraan, om dit zo aantrekkelijk mogelijk te maken.	Trekker	Provinsje Fryslân, Wetterskip Fryslân	Uit diverse budgetten
4	Onderzoek auto's in kernwinkelgebied	Verkennen of en hoe zou kunnen worden omgegaan met auto's in het kernwinkelgebied (via de projectgroep die aan de slag gaat met de beeldkwaliteit van het kernwinkelgebied)	Trekker	Ondernemend Harlingen	Uit nog aan te vragen budget
5	Wagenpark gemeente duurzaam	Blijvend inzet op volledig wagenpark van de buitendienst elektrisch, inclusief vrachtwagens.	Trekker	Producenten	Uit budget Buitendienst
6	Loopverbinding Westerzeedijk - Byniastrate	Aantrekkelijke loopverbinding Westerzeedijk en Byniastrate. Samen met omgeving tot goed ontwerp voor gedeelte bij Byniastrate komen.	Trekker	Omwonenden, Grondeigenaar Rijks-waterstaat	Uit project Westerzeedijk
7	Invoeren venstertijden voor bevoorradend vrachtverkeer	Bevoorradend vrachtverkeer alleen binnen venstertijden toestaan in de binnenstad.	Trekker	Ondernemers	Uit budget Mobiliteit
8	Uitbreiden fietsparkeer-voorzieningen Voorstraat en Grote Bredeplaats	Deels testen met 'tijdelijke' fietsvlonders	Trekker	Ondernemers	Uit budget Mobiliteit
9	Informereren eilandbezoekers op OV mogelijkheden	Eilandbezoekers stimuleren om met OV naar Harlingen te reizen.	Partner	VVV's eilanden, Merk Fryslân, etc.	Uit budget Mobiliteit

10	Beperken obstakels voor fietsers en voetgangers	Obstakels verwijderen waar deze een risico zijn voor fietsers en voetgangers, om fietsen en lopen zo aantrekkelijk mogelijk te maken.	Trekker		Uit budget Mobiliteit
11	Faciliteren deelauto-initiatieven	Bij aanvragen vanuit lokaal initiatief of de markt een faciliterende houding aannemen.	Facilitator	Lokaal initiatief Ondernemers	Uit budget Mobiliteit
12	Wandelpad Midlum	Dorpsommetje door bos om Midlum heen	Trekker		Extra middelen nodig
13	Wandelpad Wijnaldum naar Pieterburen	Schelpenpad van bestaand dorpsommetje Wijnaldum noordwaarts uitbreiden naar Pieterburen	Trekker		Extra middelen nodig

BIODIVERSITEIT

Doelen

behouden en
versterken

verbinden
leefgebieden

Wat doen we al

knelpuntenanalyse

gedragscode

bermbeheer

maaien door agrariërs

roekenbeheer

samen meer
biodiversiteit

Harlinger bos

adviesgroep

uitkijktoren

natuurvriendelijke
oevers

meer groen ijsbaan

natuurwaardenkaart

akkerranden

doelsoorten

braakliggend terrein

beheermaatregelen

insecten tuinen

uitbreiden plasdras in gesprek agrariërs

Wat willen we nog meer doen

9 BIODIVERSITEIT

9.1 Doel/ wat willen we bereiken?

Gemeente Harlingen hecht waarde aan het behouden van de bestaande biodiversiteit en waar mogelijk het versterken hiervan. In het Bestuursakkoord is hierover opgenomen:

- Bij het onderhoud van ons openbaar groen wordt meer rekening gehouden met de aanwezige biodiversiteit. Waar mogelijk moeten we terughoudend zijn met maaien om planten en bloemen tot bloei te kunnen laten komen.
- Bij (her)inrichting van de openbare ruimte krijgt groen meer de ruimte. Ook onze toegangswegen kunnen wel een fleurige boost gebruiken. Bijenlinten, ecologische bermen, struikgewas, oevers en groene rotondes worden in grotere mate zichtbaar. We trekken €100.000 eenmalig en €50.000 structureel uit om dit te verwezenlijken.

Voor de hand liggend is om biodiversiteit te associëren met inheemse vegetatie en insecten, met als concreet voorbeeld een aangepast bermbeheer ten gunste van bestuivers. Biodiversiteit is echter meer. Biodiversiteit betreft alles wat groeit en leeft, flora en fauna, binnen de gemeente. Hoe groter de biodiversiteit, hoe gevarieerder de soorten. Dit geldt voor de openbare ruimte, maar ook voor particuliere terreinen en tuinen. De aanwezigheid van een zo groot mogelijke variatie in inheemse soorten en de aanwezigheid van verbinding tussen de leefgebieden van deze soorten (voorkómen van eilandjes) is hierbij essentieel.

De Wet Natuurbescherming is een belangrijk kader in het vormgeven van het biodiversiteitsbeleid en deze bevat een gedragscode, die vertaald is naar een leidraad voor de gemeente Harlingen.

Een niet onbelangrijk voordeel van verbeteren van de biodiversiteit is dat op de lange termijn het beheer en onderhoud meer planmatig uitgevoerd kan worden, omdat er minder symptoombestrijding nodig is.

9.1.1 Inwoners

Inwoners hechten grote waarde aan het versterken van de biodiversiteit en hebben hier tijdens de participatiesessies veel suggesties voor gedaan. Hierbij zijn verschillende zaken benoemd waar de gemeente al aan werkt, zoals extensief maaibeheer en kruidenrijke mengsels in bermen. Daarnaast wordt gevraagd om subsidiemogelijkheden voor zaken als groene daken, regenton in de tuin en meer bestrating uit de tuin te halen. Deze mogelijkheden zijn er veelal al; het is dus zaak om deze meer zichtbaar te maken voor inwoners. In bredere zin is bewustwording en voorlichting een belangrijk thema: participerende inwoners verwachten dat hierdoor meer inwoners rekening houden met biodiversiteit, bijvoorbeeld bij herinrichting van hun tuin. Verder wordt de woningcorporatie als belangrijke speler genoemd, om ook bij de huurvoorraad het onttegenen en de aanwezigheid van regentonnen te stimuleren.

9.1.2 Doel biodiversiteit in het kort

De gemeente Harlingen zet in op het behouden en waar mogelijk versterken van de biodiversiteit, onder meer door het borgen van variatie in inheemse soorten en het zorgen voor verbinding tussen de leefgebieden van de soorten.

9.2 Wat gebeurt er al?

Er wordt al veel gedaan op het gebied van biodiversiteit: de doelen zijn in beeld en er lopen diverse projecten. Ook wordt bij projecten op andere gebieden rekening gehouden met de biodiversiteit en het groenbeheer.

9.2.1 Biodiversiteitsanalyse en uitvoering maatregelen

In 2018 is er een biodiversiteitsanalyse opgesteld, op basis waarvan knelpunten in de biodiversiteit naar voren zijn gekomen: de gemeentelijke bermen, de roekenoverlast, het Harlinger Bos en de gedragscode van Vereniging Stadswerk. Deze knelpunten worden aangepakt door middel van projecten:

Bermbeheer

De gemeente Harlingen beheert ongeveer 35 hectare bermen. De afgelopen jaren zijn de bermen op meerdere locaties ingezaaid met bloemrijke zaadmengsels. Deze mengsels dragen bij aan een toename van de biodiversiteit en worden positief gewaardeerd door bewoners. Wanneer bermen bloemrijker worden door ecologisch beheer, dan verhoogt de biodiversiteit én de belevingswaarde.

Roekenbeheer

Om de roekenoverlast tegen te gaan is in 2017 een roekenbeheerplan opgesteld. Dit plan is nu in uitvoering. Sinds twee jaar wordt er verjaagd door vrijwilligers en de eigen buitendienst. De roeken zijn al gedeeltelijk verplaatst naar een beheerlocatie waar het leven van de roek een stuk aangenamer is en waar ze met rust gelaten worden.

Harlinger Bos

In het voormalig Harlinger Bos is er vóór 2018 nauwelijks onderhoud uitgevoerd. Zeker nu er een nieuw gedeelte van het bos wordt ingericht, vraagt het bestaande bos om een onderbouwde renovatie, qua inrichting, beheer & onderhoud. Hiervoor is een visie opgesteld en deze wordt nu uitgevoerd: het bos wordt heringericht met aandacht voor biodiversiteit.

9.2.2 Wet Natuurbescherming en Gedragscode soortbescherming gemeenten

De wet Natuurbescherming ziet toe op het borgen van de bestaande biodiversiteit. Uit deze wet komt een Gedragscode soortbescherming gemeenten voort. Er is een leidraad opgesteld door de gemeente, waarin staat aangegeven hoe hier vanuit de gemeentelijke organisatie invulling aan wordt gegeven. Met als doel om beschermde soorten niet te benadelen. In onderstaande infographics staat aangegeven hoe deze leidraad vorm heeft gekregen. Deze leidraad is essentieel in het behalen van de biodiversiteitsdoelen.

Leidraad

werkt de gemeente Harlingen bij reguliere werkzaamheden in de openbare ruimte volgens de Gedragscode soortbescherming gemeenten voor bestendig beheer en onderhoud & ruimtelijke ontwikkeling of inrichting (hierna Gedragscode) van Vereniging Stadswerk. Eén van de voorkeuren van de gedragscode van Vereniging Stadswerk is dat een gemeente zelf een leidraad opstelt dat is gericht op de eigen gemeentelijke organisatie en op de flora en fauna die in de lokale omgeving voorkomen.

De leidraad is daarvan het resultaat. De leidraad moet worden gezien als een dynamisch document dat steeds geactualiseerd kan worden. Zo kan de gemeente de lijst met de in de gemeente voorkomende beschermde soorten bijwerken. En is het mogelijk om andere goedgekeurde gedragscodes aan het document toe te voegen.

Natuurwaardenkaart Harlingen

- Maximaal 3 jaar oud voor soorten in Vogel- en habitatrichtlijn, maximaal 5 jaar oud voor andere soorten**
- Detailniveau: afzonderlijke groeiplaatsen en exacte locatie rust- en voortplantingsplaatsen**
- Binnen gemeente toegankelijk via bijvoorbeeld GIS, minimaal 1x per 3 jaar actualiseren**
- Weer te geven:**
 - Beschermde en/of waardevolle groengebieden
 - Groeiplaatsen beschermde planten
 - (Potentiele) rust- en voortplantingsplaatsen van beschermde zoogdieren
 - (Potentiele) voortplantingswateren van beschermde amfibieën en libellen
 - Kolonies van broedvogels
 - Jaarrond beschermde nesten/rustplaatsen van vogels
 - Elementen leefgebieden essentieel voor functioneren vaste rust- en voortplantingsplaatsen

Zijn er rust- en voortplantingsplaatsen en/of essentiële leefgebieden van wettelijk beschermde soorten op de werklocatie en/of binnen de invloedzone?

Ja = toets aan verbodsbepalingen + Gedragscode

Nee = soortbescherming is geen randvoorwaarde, algemene zorgplicht blijft

Verbodsbepalingen

Er zijn rust- en voortplantingsplaatsen op werklocatie

Overtreding mogelijk: doden, verstoren en beschadigen van deze plaatsen

Er zijn rust- en voortplantingsplaatsen buiten werklocatie, maar binnen invloedfeer

Overtreding mogelijk: verstoren

Voor aanvang voorgenomen werkzaamheden

Op dag van werkzaamheden

Na uitvoeren werkzaamheden

Stap 1a

Projectinformatie verzamelen, vaststellen aard werkzaamheden

Stap 1b

Bepaal of de werkzaamheden binnen het kader van de Gedragscode liggen en welk deel van de gedragscode van toepassing is

Stap 2

Vaststellen aanwezig soorten op basis bekende gegevens
 Raadpleeg natuurwaardenkaart Harlingen + NDF
 Fot. quarkam

Stap 3

Vergelijken beheersmaatregelen met aanwezige soorten en inzetbaarheid Gedragscode
 Nagaan of oetberfing tach noodzakelijk is

Stap 4

Opstellen ecologisch werkprotocol
 Standaard protocol projectgroep/lok maker

Stap 5

Lifverken veldcheck
 Door deskundige/ ecologisch begeleider
 Bevindingen vastleggen in logboek

Stap 6

Controle aanwezigheid benodigde stukken en documenten werkvoorbereiding
 Stukken: ecol. werkprotocol, logboek, bijbehorende kaarten, natuurwaardenkaart, Gedragscode

Stap 7

Werk uitvoeren volgens instructies ecologisch werkprotocol + instructies deskundige/ ecologisch begeleider

Stap 8

Nacontroler veld en eindlogboek 1-3 dagen na afronding werkzaamheden
 Vastleggen in logboek

Stap 8

Opslaan ecologisch werkprotocol en logboeken
 Bewaren gedurende 5 jaar

Calamiteiten

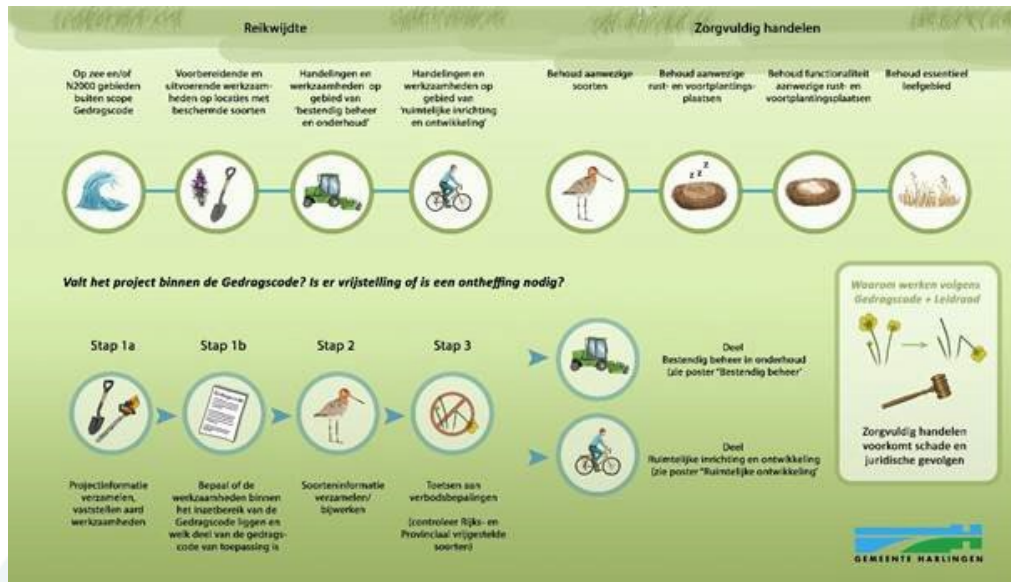

Onverwachte soort
 Werkzaamheden stilleggen, protocol raadplegen
 Indien soort niet in protocol of Gedragscode deskundige raadplegen

Dringend wettelijk belang
 acute gevaar onbegrensdheid of openbare veiligheid
 Raadpleeg deskundige, vraag oetberfing

9.2.3 Maaien met derden

Vanuit het bermbeheer kwam naar voren dat samenwerking met agrariërs grote meerwaarde heeft. Agrariërs beheren de bermen over het algemeen al op de gewenste ecologische wijze: ze maaien hun land, laten het gras even liggen en halen het na een paar dagen weg. Hiermee wordt een win-win situatie gecreëerd. De agrariërs nemen de gemeente werk uit handen en kunnen gebruik maken van het hooi dat beschikbaar komt. Het gesprek met agrariërs is gestart en er zijn reeds maaiovereenkomsten gesloten met een aantal agrariërs. De samenwerking kan nog worden versterkt door meer informatie-uitwisseling en het wegnemen van opstartproblemen. De verwachting is dat door middel van gesprekken de samenwerking versterkt kan worden en hier nog meer agrariërs bij kunnen aanhaken. Zo kunnen we het waarschijnlijk voor elkaar krijgen dat alle bermen die ecologisch te beheren zijn in het buitengebied door agrariërs beheerd worden.

9.2.4 Samen voor meer biodiversiteit

In samenwerking met agrariërs, studenten en inwoners is de gemeente gestart met het project

'Samen voor meer biodiversiteit'. Het project is gericht op het buitengebied en de doelstelling van dit project is het verkennen van, adviseren over en organiseren van concrete mogelijkheden om de biodiversiteit te vergroten. Startpunt hierbij zijn in eerste instantie de landbouwgronden en bermen in het buitengebied. Subdoelen zijn:

- Creëren en versterken van kennis en bewustwording, draagvlak en participatie in het kader van biodiversiteit bij inwoners van de gemeente Harlingen.
- Stimuleren van uitwisseling en samenwerking op het gebied van biodiversiteit, tussen inwoners, ondernemers, organisaties en de gemeente Harlingen.

- Betrekken van scholen bij het vergroten van biodiversiteit in de gemeente Harlingen.
- Bij elkaar brengen/verenigen van boeren in het gebied.

Van de 25 agrariërs werken 21 agrariërs mee aan een nulmeting. We brengen hiermee de huidige stand van biodiversiteit in het buitengebied van de gemeente in kaart. Dit is een goede basis om de ontwikkeling te kunnen volgen.

Daarnaast hebben we een adviesgroep gevormd met inwoners van Harlingen: kritische burgers uit de stad, natuurvorsers en agrariërs. Met deze adviesgroep bespreken we de resultaten van het onderzoek en komen we tot concrete vergroeningsacties. In eerste instantie in het buitengebied, maar uiteindelijk ook in de stad.

9.2.5 Beschoeiingen natuurlijker

In de hele gemeente worden waar mogelijk de bestaande beschoeiingen natuurlijker gemaakt. De beschoeiingen zijn van oudsher verticale afwerkingen van de oevers, gemaakt van stalen damwanden of hout. We maken deze natuurlijker, bijvoorbeeld door de verticale wand te verwijderen en de oevers geleidelijk over te laten lopen naar het water of door een meer natuurlijke overgang aan te brengen tegen de verticale wand. Een geleidelijke overgang naar het water maakt het mogelijk voor dieren om uit het water te komen, creëert schuil- en paaiplaatsen voor allerlei soorten en geeft ruimte aan planten om zich te vestigen.

In de geleidelijke overgang is er ruimte voor zowel waterplanten als voor planten die alleen tijdelijk in het water willen staan (bij hoogwater bijvoorbeeld) en voor planten die zich juist heel prettig voelen in een klein laagje water. Door een grotere diversiteit aan plantensoorten in de oevers, verbetert de waterkwaliteit. Hiermee wordt de algehele biodiversiteit in het water verbeterd, zowel voor planten als voor dieren.

9.3 Wat willen we nog meer doen?

NR	PROJECT	RESULTAAT	ROL GEMEENTE	BETROKKEN PARTIJEN	MIDDELEN
1	Vergroeningsacties biodiversiteitsproject	Invulling geven aan de maatregelen uit het advies van de adviesgroep vanuit het project 'Samen voor meer biodiversiteit'. Het kan hierbij gaan om vergroeningsacties zoals: akkerranden en/of overhoeken bij agrariërs inzaaien met bloemenmengsels, pluktuinen realiseren op braakliggend terrein, campagnes waarbij de gemeente inwoners stimuleert tuinen insectvriendelijker te maken etc.	Trekker	Adviesgroep 'Samen voor meer biodiversiteit'	Uit bestaand budget Biodiversiteit
2	In gesprek met agrariërs	Sessies waarin agrariërs en de gemeente bij elkaar komen om zaken bespreekbaar te maken over biodiversiteit in de gemeente Harlingen.	Trekker	Agrariërs	Uit hiervoor bestaande capaciteit
3	Natuurwaardekaart en inventarisatie flora en fauna	In beeld brengen welke beschermde soorten en natuurwaarden in een gebied kunnen voorkomen: groeiplaatsen van beschermde planten, vaste rust- en verblijfplaatsen van beschermde dieren, nesten van broedvogels en de elementen van het leefgebied die essentieel zijn voor het functioneren van de vaste rust- en verblijfplaatsen. Weergeven informatie op een kaart. Kaart gebruiken om de effecten van werkzaamheden op eventueel aanwezige beschermde soorten in te schatten en om te bepalen óf en welke gedragsregels en maatregelen toegepast moeten worden om schadelijke effecten op soorten te voorkomen of tot een minimum te beperken.	Trekker		Uit bestaand budget Biodiversiteit (reeds in aanbesteding)

4	Doelsoorten en beheermaatregelen	Selectie van doelsoorten: soorten die belangrijk zijn en welke we willen beschermen. Dit kunnen ook paraplu-soorten zijn. Een paraplu-soort is een soort waarvan de bescherming leidt tot bescherming van andere soort in dezelfde regio of van in hetzelfde ecosysteem voorkomende soorten. Aansluitend aanpassen van het groenbeheer.	Trekker	Adviesgroep 'Samen voor meer biodiversiteit'	Uit bestaand budget Biodiversiteit
5	Inventarisatie mogelijkheden uitbreiden plasdras areaal	In kaart brengen op welke locaties in de gemeente het mogelijk is om land om te vormen naar plasdrasgebied (goed voor de weidevogel), in overleg met agrariërs die hiertoe bereid zijn. Ontwikkeling verdienmodellen op dit terrein.	Trekker	Agrariërs	Uit bestaand budget Bio-diversiteit
6	Skeeler-/ ijsbaan herstructureren en openstellen voor inwoners	Onderzoeken hoe middenterrein ijsbaan biodiverser te maken: veel groen, bomen in midden (ijsbaan), skeelerpad kronkelen door groen (middendeel)	Stimu-leren	Skeeler-vereniging IJsvereniging	Evt. samen met initiatief-nemers middelen zoeken (bv. subsidies)
7	Bestaande beschoeiingen natuurlijk maken	Voortzetten van het (waar mogelijk) vervangen van bestaande beschoeiingen door natuurlijk talud			Uit hiervoor bestaand budget
8	Uitkijkhut over Hegewiersterfjild	Aan de Westerzeedijk, langs het fietspad, liggen mogelijkheden om een uitkijkhut te realiseren, van waar uit je over de N31 over het HegeWiersterfjild uit kan kijken. Zo stimuleren we de beleving van en bewustwording over dit gebied.		Natuur-monumenten	Benodigde middelen nader te bepalen

SOCIALE DUURZAAMHEID

Doelen

iedereen kan meedoen

kansen voor iedereen

groen en gezond leven

Fairtrade

bewegvriendelijk

sociale huurvoorraad

Groene Seun

energiearmoede

energiecoaches

gezonde buurt/stad

pilot energiecoach

Spijkerstad duurzaam

inwonerparticipatie

ondersteunen

iedereen thuis

Duurzaam bouwenloket

beweegroutes

beweeg-/schooltuinen

pilot SROI

Wat doen we al

Wat willen we nog meer doen

10 SOCIALE DUURZAAMHEID

10.1 Doel/ wat willen we bereiken?

Sociale duurzaamheid is onze invulling van het ‘people’ aspect van duurzaamheid. Er is geen vaste definitie voor. Sociale duurzaamheid combineert gebieden van traditioneel sociaal beleid zoals gezondheid en gelijkheid met opkomende uitdagingen zoals participatie, behoeften, sociaal kapitaal, de economie, het milieu, het welzijn en kwaliteit van leven. Sociale duurzaamheid binnen het Programma Duurzaam moet vooral een aanvulling en ondersteunend zijn aan de onderwerpen die binnen het Sociaal domein al goed geborgd zijn.

10.1.1 Wat willen we bereiken?

Iedereen kan meedoen

‘Meedoen’ heeft hierin een dubbele betekenis:

- Iedereen kan meedoen, omdat men voldoende informatie heeft, weet wat er moet gebeuren en voor zichzelf aanknopingspunten ziet om zelf aan de slag te gaan of om mee te denken met de gemeente of buurtgenoten over de aanpak.
- Iedereen kan meedoen, omdat iedereen het kan betalen. Dit vraagt dat de gemeente een actieve rol pakt om voor minder vermogenden de energietransitie toegankelijk te maken.

Kansen voor iedereen

Ook vanuit het Programma Duurzaam liggen er mogelijkheden om kansen te creëren voor mensen met afstand tot de arbeidsmarkt, voor stageplekken, voor leer-werktrajecten etc. Het is belangrijk dat we in alle projecten die we vanuit het Programma Duurzaam oppakken ook die voor andere thema’s altijd nagaan of er kansen te creëren zijn. Binnen het thema sociale duurzaamheid nemen we daarnaast specifieke projecten en pilots op die deze kansen creëren.

Een breder perspectief aan kansen voor iedereen geven we door Fairtrade en Global Goals te omarmen. We zijn een Fairtrade gemeente, waarbij we kiezen voor in eerste instantie zoveel mogelijk producten van dichtbij (lokaal en regionaal). Maar als we koffie of chocolade of andere producten van ver halen, dan borgen we dat deze Fairtrade zijn. Daarmee creëren we eerlijke handel en dus zo ook kansen voor minder vermogende mensen ver weg.

De Global Goals bieden een kans om onze duurzaamheidsambities in een internationaal perspectief te plaatsen. Deze Global Goals zijn door de Verenigde Naties opgesteld en ondertekend door bijna alle landen in de wereld, waaronder ook Nederland. Ook al zijn we geen Global Goals gemeente; we ondersteunen de Global Goals wel. Met dit Programma Duurzaamheid en het andere gemeentelijk beleid dragen we bij aan de volgende goals, waar wereldwijd aan gewerkt wordt:

- SDG 1: einde aan armoede
- SDG 2: einde aan honger
- SDG 3: gezondheid en welzijn
- SDG 4: goed onderwijs
- SDG 6: schoon drinkwater en goede sanitaire voorzieningen
- SDG 7: duurzame en betaalbare energie
- SDG 8: fatsoenlijke banen en economische groei
- SDG 9: industrie, innovatie en duurzame infrastructuur
- SDG 10: minder ongelijkheid
- SDG 11: veilige en duurzame steden
- SDG 12: duurzame consumptie en productie
- SDG 13: klimaatverandering tegengaan
- SDG 14: bescherming van zeeën en oceanen
- SDG 15: herstel ecosystemen en behoud biodiversiteit

Groen en gezond leven

Vanuit het sociaal beleid is veel aandacht voor gezondheid, meer bewegen, sporten en een sociaal veilige leefomgeving. Al deze aspecten samen dragen bij aan het welzijn van de inwoners. Het is in onderzoeken aangetoond dat een groene omgeving aantoonbaar bijdraagt aan de mentale én fysieke gezondheid van mensen. Al in 1984 toonde Amerikaans onderzoek, gepubliceerd in Science, aan dat patiënten die uitzicht hadden op groene bomen sneller herstelden dan zij die op een stenen muur uitkeken. Ook Nederlands onderzoek wijst uit: wie in een groene woonomgeving leeft, voelt zich vaker gezonder en is minder vaak ziek. Groen vermindert stress, bijvoorbeeld doordat van alleen al het zien van natuur een rustgevend effect uitgaat. Groen stimuleert ontmoetingen tussen mensen en zorgt voor gevarieerder spel van kinderen,' zegt onderzoeker Sjerp de Vries. 'Zo hebben kinderen in groene wijken bijvoorbeeld vijftien procent minder vaak last van overgewicht'.³

³ <https://www.wur.nl/nl/show-longread/Groen-goed-voor-de-gezondheid.htm>

Meergroen komt in het Programma Duurzaam ook terug bij de thema's Klimaatadaptatie en Biodiversiteit. Juist door hier de sociale component aan te verbinden, zorgen we dat binnen de gemeente het groen niet alleen goed is voor de bloemen en bijen en de wateropvang, maar ook voor de mensen. Het is belangrijk dat we in projecten waar we het één aanpakken, ook het andere meenemen. Bijvoorbeeld als we in een wijk omwille van sociale veiligheid gaan vergroenen, dan ervoor zorgen dat het groen dat er komt ook echt bijdraagt aan biodiversiteit. En dit proberen we te koppelen aan oplossingen die ons klimaatbestendiger maken en ervoor zorgen dat de groene omgeving ook uitnodigt om te gaan bewegen – we zorgen voor een integrale aanpak.

10.1.2 Inwoners

Wat veel is ingebracht vanuit de inwoners is dat de rekening van de energietransitie of verduurzaming niet bij de minima moet komen te liggen. Het moet financieel draagbaar zijn voor iedereen. Ook voor minder vermogenden moet het aantrekkelijk zijn om te gaan isoleren en verduurzamen in de woning. Om die drempel lager te maken is het verstrekken van informatie belangrijk. Zowel vanuit de gemeente naar de inwoners, als tussen inwoners onderling, bijvoorbeeld door inwoners die als ambassadeur willen fungeren voor het verduurzamen. De gemeente kan daar een faciliterende rol in pakken. Het actief betrekken van inwoners wordt ook benadrukt als belangrijk aandachtspunt.

10.1.3 Doelen sociale duurzaamheid in het kort

Op het gebied van sociale duurzaamheid zet de gemeente Harlingen in op:

1. Iedereen kan meedoen aan verduurzaming
2. Er kansen voor iedereen zijn binnen het verduurzamen
3. Groen en gezond leven mogelijk is voor iedereen in de gemeente.

10.2 Wat gebeurt er al?

Gemeente Harlingen is sinds 2016 Fairtrade gemeente. Als het gaat om sociaal beleid, dan zien we in de Kadernota Sport en Bewegen de beweegvriendelijke omgeving terug en in Harlingen Gezond 2018 – 2021 de gezonde buurt en stad. In de beleidsregels voor jeugd is een belangrijk aandachtspunt de deelname aan het maatschappelijk verkeer. Hoe betrekken we de jeugd? Met de Woonvisie 2020 is als doel vastgelegd dat Harlingen voor iedereen een thuis biedt, ongeacht zijn of haar leeftijd, inkomenspositie, gezinsgrootte, gezondheid of afkomst. In de Woonvisie is dit met name vertaald naar de woningvoorraad, de woonomgeving en nieuwbouw. Een belangrijke actie die hieruit is voortgekomen is de vernieuwingsslag in de sociale huurvoorraad. Het Programma Duurzaam bouwt voort op het doel uit de Woonvisie door een thuis te bieden via kansen voor iedereen, de mogelijkheid om mee te doen en een gezonde en groene leefomgeving.

Sinds meerdere jaren is Harlingen aangesloten bij het Duurzaam Bouwenloket. Dit is een landelijk platform waarop inwoners informatie kunnen vinden over het verduurzamen van de woningen. Het platform wordt momenteel niet goed gevonden en sluit onvoldoende aan bij de wensen van de inwoners.

In 2020/2021 is een pilot uitgevoerd met energiecoaches, samen met de gemeente Waadhoeke. Deze pilot heeft duidelijk gemaakt dat er zeker vraag is naar coaches, dat de opzet die gekozen was effectief is en dat voortzetting gewenst is. Hoe de inzet van coaches wordt voortgezet, is als project opgenomen in dit Programma Duurzaam.

10.3 Wat willen we nog meer doen?

NR	PROJECT	RESULTAAT	ROL GEMEENTE	BETROKKEN PARTIJEN	MIDDELEN
1	Duurzaam Bouwenloket omzetten naar Platform Groene Seun	Duurzaam Bouwenloket 2.0 – lokaler, persoonlijker, herkenbaarder en uitgebreider mensen informeren. Online, maar ook met maandelijkse pagina in Harlinger Courant, goede voorbeelden uit buurten tonen, inwoners ambassadeurs maken. Suggestie voor naam: Platform Groene Seun Onderzoeken of fysieke plek ook meerwaarde heeft, bijvoorbeeld door eerst met pop-up locaties (in leegstaande winkels of andere panden) te werken, in de binnenstad en wellicht ook de dorpen. De Bouwvereniging heeft aangeboden een woning ter beschikking te stellen als voorbeeldwoning voor duurzaam wonen.	Trekker	De Bouwvereniging, Duurzaam Bouwloket	Uit bestaand budget duurzaamheid
2	Energiecoach Harlingen	De inzet van de Energiecoach wordt na de pilot voor tenminste 2 jaar voortgezet. Huurders en woningeigenaren, in alle vermogensposities, kunnen gebruik maken van de coach.	Trekker	Gemeente Waadhoeke	0,6 fte voor beschikbaar, ondergebracht bij De Skûle
3	Toolbox voor lokale initiatieven	Aanbieden van een 'Toolbox' voor ondersteuning bij oprichten coöperatie. Met de toolbox ontvangt een initiatief externe ondersteuning, zodat men niet zelf het wiel hoeft uit te vinden.	Trekker		Uit Budget Duurzaamheid
4	Fonds duurzame mienships-initiatieven	Oproep voor concrete initiatieven uit de mienship, naar voorbeeld van LEEF (Lokaal Energie Experimenten Fonds) Heerenveen. Betreft initiatieven voor			Extra financiering nodig

		duurzaamheidsprojecten, zoals realisatie voedselbos, verduurzamen van een winkelstraat, bedrijventerrein of buurt. Selectie van vijf initiatieven, beloning van € 20.000,- per initiatief.			
5	Pilot ESROI – Effectievere inzet SROI	SROI binnen Harlingen beter neerzetten, startend met een verkennende pilot. Deze pilot loopt 2 jaar. Nieuw beleid vastgesteld voor SROI (Openbare werken) Maurice Jongema vragen	Trekker		Uit budget ESROI
6	Spijkerstad duurzaam	Voor de kinderen de bewustwording over duurzaamheid spelenderwijs meenemen via de activiteiten van Spijkerstad. Aanjagen dat duurzaamheid wordt meegenomen tijdens Spijkerstad en hier ook ondersteuning bij bieden, bijvoorbeeld via werven van vrijwilliger.	Initiator Ondersteuner	Jongerenwerk Harlingen, De Skûle	Extra capaciteit nodig*
7	Aanpak Energiearmoede	Aandacht voor tegengaan van Energiearmoede, vastleggen in o.a. Armoedebeleid. Er is financiering binnen van het Rijk; plan van aanpak opstellen voor een effectieve inzet van deze middelen.	Trekker	Stichting De Bouwvereniging, Inwoners in armoede	Financiering vanuit het Rijk
8	Beleid op Inwonersparticipatie	Met speciale aandacht voor het betrekken van jongeren, ook bij duurzaamheid.	Trekker		n.v.t. (integraal werken)
9	Beweeg- en schooltuinen stimuleren	Meer sporten en bewegen in de groene ruimte, o.a. via de nieuwe gezondheidsnota.	Trekker		n.v.t. (integraal werken)
10	Beweegroutes	Langs bestaande wandel- en hardlooproutes fitnessstoestellen plaatsen op geschikte plekken.	Trekker		Extra middelen nodig

* Zie ook hoofdstuk 4 'Inzet & organisatie'. Verbinden aan benodigde extra inzet op Circulariteit.

NAWOORD MET BLIK OP DE TOEKOMST

Dit Programma Duurzaam is vastgesteld op de valreep van de Raadsperiode 2018-2022. Het ademt de Harlinger manier van werken. Het geeft aan hoe we gaan bijdragen aan een duurzame en betere wereld.

Dit doen we met pragmatisme, met nieuwsgierigheid naar wat er in de wereld gebeurt en met realistische doelen in het vizier. Daarbij is het belangrijk dat duurzaamheid niet iets is wat als extra wordt ervaren bovenop het alledaags werk. Het moet juist indalen en geïmplementeerd worden als een volkomen natuurlijk element van dat dagelijkse werk. Die mindset is erg belangrijk.

Ik ben ervan overtuigd dat het zo zal gebeuren.

En daarom ben ik erg benieuwd hoe we er over 4 jaar bij staan.
Dan kan nog wel eens verrassend zijn!

Harry Boon, wethouder Duurzaamheid

Bijlage 1: Uitkomsten Rekenkameronderzoek

In het Rekenkameronderzoek duurzaamheidsbeleid gemeente Harlingen (2020) is onderzocht in hoeverre het beleid van de gemeente op het gebied van duurzaamheid doeltreffend, doelmatig en toekomstbestendig is. In onderstaand kader staan de conclusies van dit onderzoek.

Conclusies Rekenkameronderzoek

1. De afgelopen jaren zijn diverse projecten opgezet, initiatieven genomen en investeringen in duurzaamheid uitgevoerd, vooral gericht op energiebesparing en hernieuwbare energie.
2. De gemeente Harlingen investeert met projecten, activiteiten en financiële middelen in duurzaamheid.
3. De meeste projecten zijn ad hoc tot stand gekomen.
4. Overzicht en samenhang ontbreken en daarmee is de transparantie beperkt.
5. Er is geen compleet inzicht in de doelmatigheid van de inzet door de gemeente Harlingen.
6. De gemeente Harlingen voert een faciliterend beleid als het gaat om maatschappelijke initiatieven of projecten vanuit het bedrijfsleven.
7. Er is geen inzicht in het bereikte effect van de inzet door de gemeente Harlingen.
8. Er is bij maatschappelijke organisaties en bij ondernemersverenigingen behoefte aan samenwerking met de gemeente.
9. De gemeente Harlingen volgt en anticipeert op ontwikkelingen.
10. De gemeente Harlingen werkt aan nieuwe notities inzake duurzaamheid.
11. De toekomstbestendigheid van het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Harlingen is niet geborgd.
12. De gemeenteraad van Harlingen wil participeren bij de totstandkoming van een nieuwe beleidsnota duurzaamheid.

De conclusies zijn vertaald naar aanbevelingen. In dit Programma Duurzaam zijn de aanbevelingen van de Rekenkamer zoveel mogelijk vertaald naar nieuw beleid, zoals te zien in onderstaande tabel.

Aanbeveling	Invulling
<p>1. Continueer en optimaliseer de inzet op het gebied van duurzaamheid.</p>	<p>Dit Programma Duurzaam en de voorgestelde programmatische aanpak geeft hier invulling aan. Er ligt een helder kader, waarmee de inzet op duurzaamheid gecontinueerd en geoptimaliseerd wordt op basis van de nieuwste ontwikkelingen en inzichten.</p>
<p>2. Neem in een nieuwe beleidsnota duurzaamheid naast 'planet' ook 'people' en 'profit' op.</p>	<p>In de totstandkoming van het Programma Duurzaam zijn inwoners en bedrijfsleven betrokken. Ook in de uit te voeren projecten wordt de verbinding met de samenleving maximaal gezocht. Daarnaast zijn de 6 verschillende thema's in het Programma gekozen vanuit 'people, planet, profit'.</p>
<p>3. Maak gebruik van relevante nieuwe ontwikkelingen en inzichten.</p>	<p>In het Programma Duurzaam wordt ingezet op het gesprek met de markt en verschillende stakeholders, om zo als organisatie kennis op te doen en te vertalen naar de eigen praktijk, maar ook vooral de markt te stimuleren tot innovatie.</p>
<p>4. Betrek bij de opstelling van een nieuwe beleidsnota duurzaamheid via de klimaattafel zowel maatschappelijke organisaties als het bedrijfsleven.</p>	<p>In de totstandkoming van het Programma Duurzaam zijn inwoners, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en Wetterskip Fryslân betrokken. Ook in de uitvoering blijft de verbinding met deze partijen het uitgangspunt, om blijvend van elkaar te leren en aan te blijven sluiten bij wat er leeft bij de inwoners en overige stakeholders.</p>
<p>5. Verrijk de faciliterende bestuursstijl met een participatieve stijl.</p>	<p>Het uitgangspunt in de uitvoering van het Programma Duurzaam is de participatieve stijl, waarin een nauwe verbinding met de stakeholders de basis is. In het merendeel van de projecten is ook gekozen voor de participatieve stijl: 'samen met'. Ook een participatieve stijl vraagt soms om een faciliterende houding van de gemeente, zoals we terugzien in de projecten.</p>
<p>6. Zorg voor betrokkenheid van de gemeenteraad.</p>	<p>In de voorgestelde programmatische aanpak heeft monitoring en het periodiek bijpraten van de gemeenteraad een centrale plek.</p>
<p>7. Schep een duidelijk kader voor de verantwoordelijkheden van gemeenteraad, college van burgemeester en wethouders en ambtenaren.</p>	<p>Door te kiezen voor een programmatische aanpak, waarin gestuurd wordt op doelen, is een heldere structuur gecreëerd, waarin gemeenteraad, college, portefeuillehouder en ambtenaren ieder een eigen verantwoordelijkheid hebben. Dit ziet u onder andere terug in het organigram.</p>
<p>8. Optimaliseer de informatievoorziening aan de gemeenteraad</p>	<p>In de voorgestelde programmatische aanpak heeft monitoring en het periodiek bijpraten van de raad een centrale plek.</p>

Bijlage 2

Overzichtstabel inventarisatie relevant beleid en (lopende) projecten d.d. juli 2021

INVENTARISATIE RELEVANT BELEID & (LOPENDE) PROJECTEN t.b.v. DUURZAAMHEIDSAGENDA		
<i>Beleidsstukken algemeen duurzaamheid</i>		Opgesteld / uitgevoerd in
Duurzaamheidsnotitie 2015 'Harlingen Duurzaam Verder'		2015
Structuurvisie gemeente Harlingen 2025		2012
Bestuursakkoord 2018 - 2022		2018
Programmabegroting 2021		2021
Omgevingsvisie 0.01 1e versie		2021

ENERGIE		
	Partners	Opgesteld / uitgevoerd in
<i>Welke (beleid)stukken hebben we?</i>		
Beheerplan Openbare Verlichting 2020 – 2024	-	2020
Duurzaamheidsscans gemeentelijke gebouwen	Streekagenda Noordwest	2018/19
Notitie 'Aardgasloos Plan Zuid 3 Harlingen'	De Bouwvereniging	2019
Programmabegroting 2021 – Programma 8 Volksgezondheid en Milieu		2021
Zonnepanelen in Harlingen – onderdeel van Welstandsnota Harlingen, Herijking 2021 (vervallen van regelgeving voor zonnepanelen buiten beschermd stadsgezicht, regels voor zonnepanelen in stadsgezicht)		2021
<i>Welke projecten hebben we afgelopen 5 jaar gedaan?</i>		
Koplopersproject Duurzaam ondernemen	Streekagenda Noordwest	2015
Verduurzamen verlichting Voorstraat en Havenplein		2016
Realisatie zonnepark Harlingen		2016
Energiek MKB	Streekagenda Noordwest	2017
Firtuele Sinnegreide	Streekagenda Noordwest	2017
Wijken en dorpen van de toekomst	Dorpsbelang Wijnaldum, inwoners Treboltbuurt, Liander, De Bouwvereniging	2018/19

Zonnepanelen op eigen gebouwen		2017-2020
Zonnepanelen/verduurzaming woningvoorraad De Bouwvereniging	De Bouwvereniging	voortdurend
Verduurzaming sportlocaties		2019
Aanschaf milieuvriendelijke vervoermiddelen (diverse elektrische auto's, twee voertuigen op aardgas, dieselveertuigen op blauwe diesel)		2019
<i>Welke projecten lopen er nu?</i>		
Opstellen Regionale Energie Strategie 1.0 Incl. RES Energiemix sessie raadsleden, 2019 en ambitiedocument (informatieve raad februari 2021	Friese gemeenten Provincie Wetterskip	2020 - nu
Energieloket Harlingen	Duurzaam Bouwenloket	2019 - nu
Opstellen Transitievisie Warmte	Gemeente Waadhoeke	2021
Gemeentelijk vastgoed zo snel mogelijk energie neutraal maken via Sectorale Routekaart Gemeentelijk Maatschappelijk Vastgoed		2021
Medewerking verlenen aan (de voorbereidingen voor) de realisatie van zonnepanelen op het langparkeerterrein		2021

CIRCULAIR		
	Partners	Opgesteld / uitgevoerd in
<i>Welke (beleid)stukken hebben we?</i>		
Afvalbeleid		2017
Ambitiedocument Circulaire Economie	Circulair Fryslân	2019
Rapporten Harlingen 100% Circulair	Tauw, Urgenda	2021
Schoonste Stad aan het Wad		2020
Evaluatie afvalbeleid		2020
<i>Welke projecten hebben we afgelopen 5 jaar gedaan?</i>		
Ecobekers Visserijdagen		2016
Statiegeld op hardcaps		2019
Uitdelen biobakjes	Omrin	Continu
Circulair straatmeubilair	Omrin	2018 - 2020
Ondergrondse verzamelcontainers (restafval en GFT)	Omrin	2018 / 2019
Plaatsen bladkorven		2019 / 2020
Compostvaten tegen gereduceerde prijs		2019
Aanpassingen milieustraat i.v.m. optimaliseren en uitbreiden scheiding		2019
Circulaire pilots: zwaluwwanden van oude damwanden, modulaire LED-verlichting		
<i>Welke projecten lopen er nu?</i>		
Nieuwe huisvesting		
Scholen challenge, sorteeranalyses, afval coach, afval app, infoquete, ecopark rondleidingen		

KLIMAATADAPTATIE		
	Partners	Opgesteld / uitgevoerd in
<i>Welke (beleid)stukken hebben we?</i>		
Gemeentelijk Rioleringsplan 2019 – 2023		2019
Uitvoeringsplan Gemeentelijk Rioleringsplan 2021		2021
Fries Bestuursakkoord Waterketen 2021 - 2025	Friese gemeenten, Wetterskip Fryslân, Provincie Fryslân	2021
Friese Klimaatatlas	Friese gemeenten, Wetterskip Fryslân, Provincie Fryslân	2019
<i>Welke projecten hebben we afgelopen 5 jaar gedaan?</i>		
Klimaatopgave		2019
Klimaatstresstest		2019
Optimaliseren poldersysteem (grotere duikers, extra waterberging, hemelwaterriolen, etc)	Wetterskip Fryslân	2016 - 2020
Grondwatermonitoring		2016 - 2020
Plan Zuid: inrichtingsmaatregelen tbv klimaatadapatatie (o.a. binnentuin, wadi)		
<i>Welke projecten lopen er nu?</i>		
Subsidie voor opvang regenwater en meer groen in de tuin		
Onderzoek hoe de burger gestimuleerd kan worden een bijdrage te leveren aan een klimaatbestendige inrichting		

DUURZAME MOBILITEIT		
	Partners	Opgesteld / uitgevoerd in
<i>Welke (beleid)stukken hebben we?</i>		
Mobiliteitsvisie 2020		2020
<i>Welke projecten hebben we afgelopen 5 jaar gedaan?</i>		
Realisatie oplaadpalen en elektrische deelauto's		2017 e.v.
Aanschaf milieuvriendelijke vervoermiddelen (diverse elektrische auto's, twee voertuigen op aardgas, dieselveertuigen op blauwe diesel)		2019
Chapter for walking gemeente		2020
Fietsenstalling Waddenpromenade, OV-fietsen op station Harlingen, stallingen uitgebreid		2019 e.v.
Fietsverbinding Midlum – Wijnaldum		2021
<i>Welke projecten lopen er nu?</i>		
Optimaliseren laadinfrastructuur elektrische voertuigen		
Stimuleren fiets (goede parkeerplaatsen)		
Stimuleren gebruik openbaar vervoer		
Stimuleren gebruik schone deelauto's		
Strategische aanpak plaatsen laadpalen	Provinsje Fryslân	
Voetgangersgebied Grote Bredeplaats in zomerseizoen		

BIODIVERSITEIT		
	Partners	Opgesteld / uitgevoerd in
<i>Welke (beleid)stukken hebben we?</i>		
Groen Kwaliteitsvisie 2017		2017
Bermbeheerplan 2020 – 2030		2020
Ruimtelijk Kompas		2016
<i>Welke projecten hebben we afgelopen 5 jaar gedaan?</i>		
Tegel eruit, boompje erin		2019
Roekenbeheer		2017
Biodiverser bermbeheer: bloemenmengsels, ecologisch beheer.		2018 e.v.
Herinrichting Harlinger Bos met aandacht voor biodiversiteit		2018 e.v.
Leidraad bij Gedragscode soortbescherming gemeenten		2020
<i>Welke projecten lopen er nu?</i>		
Versterken biodiversiteit in Harlingen	Witteveen groenadvies, IVN	
Maaien met derden en Samen voor meer biodiversiteit	Agrariërs, inwoners	

SOCIALE DUURZAAMHEID		
	Partners	Opgesteld / uitgevoerd in
<i>Welke (beleid)stukken hebben we?</i>		
Fairtrade gemeente		2016 - nu
Woonvisie 2020		2020
Kadernota Sport en Bewegen 2018 – 2021 (beweegvriendelijke omgeving)		2018
Harlingen gezond 2018 – 2021 (gezonde stad en buurt)		2018
<i>Welke projecten hebben we afgelopen 5 jaar gedaan?</i>		
Studenten stage opdracht Global Goals		2021
<i>Welke projecten lopen er nu?</i>		
Energiecoach		
Duurzaam Bouwloket		
Vernieuwingsslag in sociale huurvoorraad		

